

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:38

SAYI:456

ARALIK 2015

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

YIL: 38 ★ SAYI: 456 ★ ARALIK, 2015

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>1071'den 2071'e Anadolu'nun Serencamına Dair</i> Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....	1
<i>Kanayan Kubbe (Şiir)</i> Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	6
<i>Osman Yüksel Serdengeçti</i> Abdullah SATOĞLU.....	7
<i>Sessizliğin Gür Sesi (Şiir)</i> M. Nihat MALKOÇ.....	9
<i>Kars Yöresi Âşıkların Dilinde At Destanı ve "At Üstü Havası"</i> Erkan ÇELİK.....	10
<i>Gün Açarken (Şiir)</i> Mesut İLKAY YANIK.....	17
<i>Et Ekmeğin Üstünde</i> Harika UFUK.....	18
<i>Tul İnanç-Geleneğinin Arkaik Dönemden Günümüze Görüldüğü Hâller ve Avanos Halk İnançlarındaki Yansımaları</i> Dr. Yaşar KALAFAT.....	19
<i>Erciyes Dergisi 2015 Yılı Dizini</i> Dr. Ahmet KAYASANDIK.....	31

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

Anadolu, Türkçenin en muazzez, latif ve vedût kelimelerinden biridir. Kadim “Anatolia” ile hiçbir münasebeti kalmamıştır. Ömürlü ve umurlu milletimizin, hiçbir mülhazaya bakmayarak, Antolia’yı Anadolululaştırması dünya tarihinin, bilhassa doğu-batı tarihinin en önemli hadiselerinden biridir. Dünyanın sayılı kültür ve medeniyet havzalarından biri olan Anatolia’nın dönüştürülmesi, ani olmayıp tedrici bir gelişmeyle mümkün olmuştur. Anatolia’nın “güneş ülkesi” olma vasfında bir değişiklik zaten mümkün değildir. Binaenaleyh, dönüşümden maksat, eski medeniyetler üzerinde onları temsil ederek yepyeni bir medeniyet inşa etmektir. Bazı kısımları Müslümanlarca fethedilmiş olsa da Anatolia Selçuklular öncesi bir Hristiyanlık ülkesiydi. Hristiyanlığa karşı acımasız davranan Roma İmparatorluğu sonuçta, M. III. yüzyılda bu dini kabul etti. Önceleri putperestliğin abideleriyle süslenen Anatolia, bu tarihten itibaren katedrallerle, kiliselerle, manastırlarla tezyin edildi. Hristiyanlık, bu kıta üzerinden Avrupa’ya sirayet etti. İmparatorluğun merkezinde Rimpapalık vücut buldu... M. 395’te Roma parçalandı ve Konstantiniyye şubesine Doğu Roma İmparatorluğu denildi. Ayasofya kilisesi Doğu Hristiyanlığının kutsal abidesi olarak inşa olundu. VII. yüzyılın ortalarına değin, Anatolia önce Roma-Sasani, ardından İslam-Roma mücadelelerine sahne oldu.

Kavimler Göçü’nün geçiş ya da uğrak yeri olan Anatolia, muhtelif ve muhtelit inançların harmanlandığı, taraftar bulunduğu coğrafya oldu. Kesintisiz rekabet veya hâkimiyet mücadeleleri, Anatolia’nın, maddeten olmasa bile, manevi bakımdan sukutuna yol açtı. Anatolia, ıssızlaştı, yoksullaştı. İslam coğrafyacıları, Anatolia’ya İklim-i Rum, Bilâd-ı Rum veya Diyar-ı Rum dediler. Her üç deyişin anlamı: Roma ülkesidir. Selçuklular da Osmanlılar da “Rûm”u benimsediler. Dahası, Osmanlılar Trakya’yı, Balkanları fethettiklerinde, buralara da

“Rumeli” dediler. Selçuklular ve Osmanlılar fethettikleri Anadolu ve Balkanlardaki mevcut yerleşim yerlerinin adlarını, Türkçe’nin söz ve ses düzenine uydurarak muhafaza ettiler, buna mukabil kurdukları köy ve şehirlere de Türkçe adlar verdiler. Selçukluların batı siyasetinin odağında Anatolia vardı. Selçuklu orduları Doğu Roma topraklarını açtıkça açılan her kapıdan kendilerine bir yurt arayan Oğuzlar-Türkmenler Anatolia’ya girdiler, yerleştiler. İssiz kalmış toprakları şenelttiler, mesken tuttular, imarına başladılar.

Anatolia’nın Anadolululaşması, Rum Sultanlığının merkezi olmaya başlaması, Selçuklu Devleti (1040-1157)’nin kuruluş yıllarından itibaren dir. Malazgirt zaferi (26 Ağustos 1071) öncesinde “Darü’l-Fetih” Anadolu topraklarında, Doğu Roma’nın Doğu ordusu ile savaşta, bugünkü Van ili sınırlarında şehit olan ilk Selçuklu şehzadesi Hasan’dır. Onu ve arkadaşlarını hürmetle ve rahmetle anıyorum. Sözü edilen tarihlerde, bugünkü gibi ve bugünkü anlamda ülke ve sınır mefhumu yoktu. İslam hukukçuları ve coğrafyacıları dünyayı ikiye ayırmışlardı: Darü’l-İslam ve Darü’l-Harb. Müslümanların hâkim millet ve İslam hukukunun geçerli bulunduğu umum topraklara Darü’l-İslam; Müslümanların bulunmadığı veya mahkum millet oldukları, Hristiyanlık esaslarının cari bulunduğu ülkelere de Darü’l-Harb deniyordu. Selçuklu Devleti’ni kuranlar, Oğuzların Kınık boyuna mensuptular. Oğuz, kalb-i selim sahibi, sadık, nifak ve riyadan arınmış kimse, sade dil olarak tanımlanmıştır. “Ağyarını mani, efradını cami” bir tanım olup başkaca bir ilavede bulunmaya gerek yok. Sübaşı Selçuk Bey’in riyasetinde, Asya’nın bağrında önce Maverâünnehir’e, sonra Horasan ve İran’a geldiler ve burada tarihin seyrini değiştirecek olan devletlerini kurdular. İslam medeniyetinin soluğu ve ihyacıları oldular. İslam yurtlarını korumakla kalmadılar, İslam bayrağını çok daha uzaklara taşıdılar ve dalgalandırdılar. Daha önce-

sinde, belki de yeni yurt arayan Türkler için hazırlanan Anatolia, Malazgirt zaferinden on yıl sonra kıyılarına değin Selçuklu Türkleri tarafından fethedildi ve eşzamanlı olarak Oğuzların Türkmenlerin iskanına açıldı. 1074-1075 yılında İznik'te kurulan Selçukluların Anadolu şubesi Türkiye Selçuklu Devleti, bu ülkenin yeni boyasını yapmaya başladı ve çok geçmeden Anatolia'ya Türkmenya denmeye başlandı. İkinci dünya savaşı yıllarından itibaren "Ortadoğu" adı verilen İslam medeniyetinin merkez coğrafyasında, her bakımdan birlik sağlandı. İslam'a yeni bir hamle gücü kazandırıldı.

Destanlarını dahi Müslümanlaştıran Türklerin, Müslüman oldukları hâlde, İslam medeniyet havzasına gelişleri ve İslamiyet'in bayraktarı olmaları, Hristiyan Avrupa'da ve Doğu Roma'da endişe ile karşılandı. Çünkü çok öncesinden yitirdikleri Hristiyanlık yurtlarını birer birer ele geçirirlerken hamle gücünü elde etmişlerken, taze ve zinde bir gücü, Türklerin bu coğrafyada boy göstermelerine aşırı tepki gösterdiler. Halen devam eden Haçlı seferlerini başlattılar (1096). İnsanlık tarihinin en aşağılık eylemlerini gerçekleştirdiler. Bir aralık Konstantinapolis'i de işgal edip burada da bir Latin Katolik İmparatorluğu kurdular. Doğu Roma'nın başkentini yaktılar, yıktılar ve kirlettiler... Haçlı seferinin Türklerin göğüslerinde kesildiğini, Türklerin yalnız başlarına haçlılarla mücadele ettiklerini, Anadolu'yu onlara mezar kıldıklarını bilhassa belirtmek lazımdır. Önceleri Kudüs-i Şerif'i Türklerden kurtarmak, sonraları İstanbul'u korumak gerekçesiyle düzenlenen haçlı seferleri ile Türkleri korkutmak istediler. Hristiyan batılının nazarında Müslüman Türk demekti, Türk de Müslüman. Bu özdeşleşmenin üzerine yorum yapmak beyhude bir kafa yoruştur. Türkiye Selçuklu Devletinin iman ve azim timsali hükümdarlarını, Sultan I. ve II. Kılıçarslanları, Sultan Mes'ud'u Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i, Danişmentli Meliki Emir Gazi'yi, Artuklu Beyi Belek Gazi'yi, İlgazi'yi, Eyyübi sultanı Selahaddin Yusuf'u ve nicelerini bu vesile ile engin bir hürmetle ve rahmetle yad ediyorum. Şunu da belirtmek isterim ki Selçuklu öncesinde

Anadolu bir Doğu Roma (Bizans) ve Hristiyanlık ülkesiydi. Bizans'ın doğu sınırları Ani-Urmiye-Kuzey Irak, kuzey Suriye'yi içermekle "Bu ülkenin tamamı Darü'l-Harpten fethedilerek, ebediyen İslam'a açılmıştır ki umum Anadolu Müslümanlarının bu gerçeği unutmamaları ahlaki ve millî bir vazifedir... Haçlı dünyasının kapanmayan defteri Anadolu'nun yeniden Hristiyanlığa kazandırılmasıdır. Selçuklular zamanının değişmez bir hakikati şudur ki Anadolu'nun birden fazla devlete adı ne olursa olsun tahammülü olmadığıdır.

Anadolu, XIII. yüzyılın ortalarına doğru, bu defa doğudan putperest Moğolların saldırılarına uğradı. Merkez İslam dünyası, hariçten gelen bir istilanın acımasız yıkımına ve kıyımına uğradı. Rimpapalık (Roma Kilisesi), çok memnun oldu. Moğollara, Hristiyan olmaları için heyetler gönderdi. Neyse ki putperest Moğollar, Hristiyanlık davetini geri çevirdiler. Batınlığın yuvalarını başlarına geçirdiler, önce yıktıklarını sonra ihya ettiler. Çok anlamlıdır ki merkez coğrafyadakiler İslamiyet ile müşerref oldular, Türkleştiler onların Türkleşmeleri Selçuklu Türklerinin Anadolu'da vücuda getirdikleri ulvi medeniyetin bir neticesiydi. Anadolu, Doğu Roma'nın Bizans'ın dinî ve kültürel baskıları, zulümleri sonucu başka diyarlara kaçan mazlumlarla mukabil Selçuklular zamanından itibaren, dünyanın her tarafından takibata, zulme, baskıya uğrayan cümle mazlumların sığınağı oldu. Şu deyişi bizim edebiyatımızın dışında bulmamız mümkün değildir: "Dergah-ı Sultan me'va-yı mazlumandır." 3-4 yıldır Mondros öncesinde vilayetimiz olan Suriye'den gelenlerin kabul edilmesi, iâşe ve ibatelerinin sağlanması millî kültürümüzün hizmet devleti oluşumuzun icaplarındanadır. Anadolu'daki devletimizin 2075'te 100. yıldönümünü, inşallah idrak edeceğiz. Çok anlamlı ve dikkat çekicidir ki Anadolu'da kurduğumuz devletlerimiz gazi devletlerdir ve kurucuları da gazi unvanına sahiptirler. Adları farklı fakat yapısı ve içeriği aynı olan bu devletlerin hepsini cami olmak üzere Türk devleti diyoruz. Selçuklulardan önce bu topraklarda yaşayan fakat Bizans İmparatorluğunun serfleri

olan Anadolu halkları Selçuklularla beraber özgür insanlar oldular, çoklukta birlik ettiler ve mükemmel bir sinerji yarattılar. Bu topraklardaki medeniyetimizin inşasında yer aldılar. Tarih, Anadolu'daki medeniyetimiz için "Türk Medeniyeti", "Selçuklu Medeniyeti", "Osmanlı Medeniyeti" demektedir. Sebebi basittir: Bir binanın Türk olması için bütün kerestesinin Türk olması gerekmemektedir.

Anadolu, Afro-Avrasya'yı (Afrika, Avrupa ve Asya'yı) birbirine bağlayan muazzam bir yarımada, Müslüman merkez coğrafyanın da en önemli bağlacı ve paydaşıdır. Bu özelliği ile Anadolu dünya hâkimiyeti peşindeki güçlerin hedef ülkesi olmuştur. Selçuklular ve Osmanlılar, Anadolu'nun ne denli zorlu ve önemli bir coğrafya olduğunu biliyorlardı ve varlıkları için eş zamanlı olarak, doğuda ve batıda savaşmaktan özenle kaçınmışlardır. Selçuklular ve Osmanlılar, Anadolu'ya yalnız askerî ve siyasi bakımdan değil, aynı zamanda ve daha da önemli olmak üzere rafine İslam'ın (süzme İslam'lık da diyebiliriz) merkez üssü yaptılar. Müesses nizama düşman akımlara karşı kararlı ve sarsılmaz mücadele verdiler. Günümüzde, İslam coğrafyasının her tarafında görülen kültürel ve ideolojik rahatsızlıkların ülkemizde görülmemesi veya en az seviyede görülmesi tarihî müktesebatımızla ilgilidir. Selçuklular ve Osmanlılar rafine İslam'lığı ikame ve idame ettirmek için, merkez coğrafyada hep tetikte oldular, insanlık âlemi içinecessüs konusu olan bu coğrafyayı saldırı ve tasallutlardan korumak için ağır bedeller ödediler. Bu bağlamda, özellikle Yavuz Sultan Selim Han'ı şükranla zikretmek lazımdır. Abdülhak Hamid Turhan'ın, onun türbesini ziyaretinde söylediği: "Burası Kible-i Osmaniyandır ey MİLLET" sözünün değerini unutmamak lazımdır. "Selimname"lerden, onun ümmet-i Muhammedi bir bayrak ve buyruk altında topladığını öğreniyoruz. İran Safevi Devleti ile rekabeti ve mücadelesi, iktisadi sebepler yanında Şia görüntüsü altında, esasen gayr-i memnun unsurların başında gelen, derinliği ile iftihar ettikleri eski İran – Sasani medeniyetini, hem de Türkleri kullanarak, ihya etmek isteyenlerle verdiği sosyal

ve itikadi saikleriydi. Anadolu'nun İslami mayası ve görüntüsü Selçuklu ve Osmanlı asırlarında çalınmış, bu ulvi miras Cumhuriyete intikal etmiştir. Hasbi ve kalbî Müslümanlığın bu toplarda vücut bulması, yine bu toprakların mahmulü olan düşünürler eliyle ve marifetiyle mümkün olmuştur. Muhyiddin İbnü'l-Arabi, hakikatin ışığını bu topraklarda, Anadolu'da görmüş, kalkıp Endülüsten buraya gelmiş, Yavuz Sultan Selim Han'ı tebşir ettiği Şam-ı Şerif'te vefat etmiştir. Anadolu'lu Celalettin Muhammed, Sadreddin Konevi, Yunus Emre, Âşık Paşa, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli ve daha niceleri, Türk devletinin ruh örgününü ördüler ve Türk insanının iç dünyasını arındırdılar. Bunların ölümlerinden sonra da bu istikametteki tasarrufları devam etmektedir.

Harb-i Umumi denilen Birinci Dünya Savaşı da dâhil 1912-1922 yıllarını içeren "ON YIL SAVAŞLARI"nda Türk milleti, haçlıların en son savletine maruz kaldı. Yüzyıl önce, Sykes Picot Antlaşmaları ile adem-i iktidara mahkum edilen, tebaasıyla mülkü yağma edilen Türk milleti Anadolu'da varlığını korumaya muvaffak oldu. Kürt kardeşleri ile Çanakkale'de, Sarıkamış'ta, Kut al Amare'de, Adana, Antep, Maraş ve Urfa da bütün satıhta müttefik haçlılara karşı bir namus mücadelesi verdi. Sultan Kılıç Arslan'ı "Şark'ın büyük sultanı" Selahaddin'i icaline hayran bıraktı. Bilinmeyen zamanlardan beri hür ve müstakil yaşamış olan Türk milleti, tam bir izmihlalle karşı karşıyayken kendisini kıyama davet eden ecdadının sesini kalbinin derinliklerinde duydu, uyandı ve bir "ba'sü bâdel mevt"i gerçekleştirdi. Milletimizi, etnik ve mezhebi temelde, parçalamayı düşünen haçlılar bir daha hüsrana uğradı. Bozgun yıllarının öz yurtlarından ettiği muhacirler de Ensar makamındaki Türk unsuruyla, devletin müessisi ve sahibi olanlarla birlikte, bu vatanı savundular. Kaderlerini milletimizle tevhit ettiler. Yüz yıl önce Türk'ü Kürt'ten, Kürt'ü Türk'ten ayıramayanlar, günümüzde daha hayasız ve adi yöntemlerle gövdeyi başından ayırmak istiyorlar. Hassas ve kaygan bir coğrafyada, "din ü devlet mülk ü millet" inan-

cının bir gereği olarak, devletlerini kuran Selçuklu Türkleri, Fırat'ın doğusu olmadan batısında, batısı olmadan doğusunda Selçuklu Devleti'nin varlığını devam ettiremeyeceğini, Anadolu'nun birden fazla devlete tahammülü olmadığını anlamışlardı. Yek vücut Anadolu'nun, Doğudan ve Batıdan yükselen tehdit ve tehlikeleri bertaraf edeceğini biliyorlardı. Osmanlılar da başlangıçtan itibaren, "kızıl elma" olarak hedeflerine Konstantiniyye'yi (İstanbul'u) koymuşlardı. Çünkü Anadolusuz Rumeli'de ve Rumelisiz Anadolu'da Osmanlı Devletinin hayatını devam ettiremeyeceğini ve binaenaleyh ebed-müddet devletleri için Kostantiniyye'nin fethini stratejik önceliklerinin başına koymuşlardı.

İstanbul'un Fethi'nden sonradır ki Osmanlı Devleti, Fırat'ın doğusuna yönelmiş, Otlukbeli'nde açılan gedikten sonra Yavuz Sultan Selim Han, Fırat'ı geçmiş, Malazgirt zaferinden itibaren Türklerin ve Kürtlerin ortak yaşama iradelerinin tecelli ettiği toprakları, Anadolu'nun doğusunu karşılıklı rıza ve musalahaya binaen, ilhak etmiş, rafine Müslümanlığın beşiği olan Anadolu'yu İran tehdidinden emin hâle getirmiştir. Doğu Anadolu'nun batısıyla birliğini sağlayan Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim Han'ı, bu ulvi işin manevi mimarı İdris Bitlisi'yi bir defa daha hürmetle, rahmetle, minnet ve şükranla anmak bir kadirşinaslıktır. Doğu Anadolu, Osmanlı Devleti tarafından, yine birer Türk devleti olan Akkoyunlulardan, Dulkadirliilerden ve Safevilerden ilhak edilmiş, tarihî yarımada'nın her sathında Devlet-i Aliyye-i Osmaniye kamilen kurulmuştur.

Burada, birkaç satırla da olsa Azerbaycan'dan da haber vermek lazımdır. Azerbaycan, Selçuklu Türklerinin, daha genel bir ifadeyle Oğuzların, ilk yerleştikleri, benimseyip, yurt tuttukları mümkün ve mükemmel bir coğrafyadır ve Anadolu'nun ilk yurtlarla temasını sağlayan en önemli ve etkin koridorudur. Diyebiliriz ki Azerbaycan batı Türklüğünün başıdır ve baş olmadıkça Anadolu gövdesinin canlı kalmasının mümkün olmayacağı bedihi hakikatlerdendir. Anadolu'nun vahdeti, aynı zamanda, Azerbaycan'ın güvencesidir ve Azerbaycan

da Anadolu'nun en kıymetli teminatıdır. Azerbaycan, Türkiye için "Can Azerbaycan"dır. Kuzeyi ve güneyi ile yekpare vatan düşündüğümüz coğrafyadır. "Türkçe"nin konuşulduğu yerler müşterek vatanımızdır ve Türkçenin çekildiği yerler de vatan olmaktan çıkmıştır. "Batı Türklüğünü, hiç de hak etmediğimiz hâliyle, "sünni-şii" olarak böldükleri yetmiyormuş gibi, iki ülke arasına bir de "Kürt koridoru" çekmişlerdir. Benzer bir koridoru da Hak-kari-İskenderun arasında oluşturmaya çalışmakla, Türkiye'yi merkez coğrafyadan soyutlamaya çalışıyorlar. Kürtlere biçilen bu rol, yalnız kendileri için değil, umum Türkiye ve merkez coğrafyanın Müslüman halkları için de tehlikelidir.

Yüz yıl önce, Haçlıların en son savletine maruz bırakılan Türk milletine diz çöktürmek için, ülke dâhilinde bozguncu yayınlara ve derneklere, alenen ve hafiyen destek vermişlerdi. Milletimizi "korkutmak", ümitsizliğe düşürmek, "ölümle korkutup sıtmaya razı etmek" için çağının bütün psikolojik hareketini uygulamışlardı. Payitahtın "ezansız semtler"inin sömürgenleri onlara kucak açmakla kalmadılar her türlü desteği verdiler, yardım ve yataklıkta bulundular. İngiltere, İstanbul'u işgal ettikten sonra, oluşturduğu istihbarat örgütü için, ülkesinden değil, burada, İstanbul'un azınlıkları arasından tüm elemanlarını bulmuştu... 2013 yılında İstanbul'da Gezi kalkışması başlatıldığında, katılımcılara her türlü maddi ve manevi destek verenler, yüz yıl öncesinin devamı olanlardır. Otellerini, mağazalarını vb. mekânlarını Türkiye'ye meydan okuyan Sev'r'in sözcülerine açanlar bunlar oldular. Yükselen Türkiye'nin büyük projelerini söndürmek istediler. Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Avrasya Tüneli, Körfez Geçişi, Çanakkale Boğaz Köprüsü, Kanal İstanbul, Akkuyu ve Sinop nükleer santralleri, hızlı tren hatları yapılmasını dediler. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun inkişafı ve ilerlemesi için elzem görülen baraj inşaatlarını, demiryollarını, köprüleri bombalattılar... Yüz yıl sonra da Türk milletini öz yurdunda garip, öz vatanında paryalaştırmak için seferber oldular. Çok çirkin ve vahim bir proje ile ortaya çıktılar:

DAİŞ-PKK-DHKP/C-PYD, FETÖ taşeron örgütlerini uyandırdılar, açılan yükselen Türkiye'yi yine bugünkü sınırlarına hapsetmek için üzerimize saldırttılar... "Oğuz'u uyandırdılar." Galiba Millî Mücadele yıllarında, haçlı güruhu, akbabalar gibi "Mübarek Anadolu'ya saldırdıklarında, bugünün mütereddit Diyarbakır'ının şuur yumağı çocuğu Ziya Gökalp, Batı'nın şımarık çocuğu Yunanlılara hitaben: "Vur Yunanlı vur, uyandır onu" diyordu. Onun uyandır dedikleri, Oğuz'un çocuklarının ta kendileriydi. Kendisini insanlığın refah ve saadetine adanmış Türklerden başka ikinci bir millet var mıdır, bilmiyorum. Fetih yıllarından beri, Selçuklu – Osmanlı ve Cumhuriyet zamanlarında, Kürtler başta olmak üzere, "Bu Ülke"nin bütün unsurlarını içselleştiren, temsil eden ve kendisi de temsil olan Türk milletinin, çeyrek yüzyıldan bu yana, maruz kaldığı saldırılara karşı sergilediği sabrın, tahammülün, âlicenaplığın ve soyaklığın sınırı yoktur. Birlikte yaşama arzu ve iradesini izhar eden, kaderlerini tevhid eden, dinî, millî ve ahlaki karabetleri tarihen sabit büyük milletimizin değerli unsurlarının, tarihin temin ettiği ülfetlerini bırakarak nefretleşmelerinin ne kendilerine ne de merkez İslam coğrafyasının sakinlerine bir yararı yoktur ve olmayacaktır da. Körfez savaşından beri, merkez coğrafyanın, Mezopotamya'nın, El-Cezire'nin, Şam ve Halep'in yağmalandığını, İslami ortak mirasın yok edildiğini, altıyla ve üstüyle her şeyinin çalınıp, talan edildiği bir zamanda, bunu bir fırsat vesile edinerek coğrafyanın petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olup devran sürebilir miyiz diye, bu coğrafyanın saf ve masum çocuklarını, Kürtleri kullanmak suretiyle öncekiler gibi diktatoryal rejimler peşinde koşanları kınıyorum.

ANADOLU'nun nur yüzlü, ak yazmalı, temiz sütlü analarını ağlatanlar, iki dünyanın bedbahtıdırlar. İflah edecek değillerdir. İnsanları yaşatmayanlar, ne devletli olabilirler ne de bir şekilde olsalar bile, devletlerini yaşatabilirler. On – on iki sene önce, öğrencilerimle Ahlat'ı, Gevaş'ı, Adilcevaz'ı, Van'ı, Doğu Bayezid'i ve Malazgirt'i ziyaretimizde, Malazgirt'te bekçilik yapan Ardahanlı Hasan

Amca'nın "Hocam, size bir ifşada bulunacağım, askerlerimiz ve sair güvenlik güçlerimiz her ne zaman bölücüler üzerine yürüdüler, işte o zaman, Murad Suyu'nun kıyılarını göstererek, buradan nur topları havalanmış ve onlarla gitmiştir." Anlatırken ağlıyordu, ben de ağlıyordum. Malazgirt (26 Ağustos 1071)'in aziz şehitleri 2000'li yıllarda da bu aziz toprakları bekliyorlardı ve seferlere katılıyorlardı. Onlar ki semamızın bekçileridir, her zaman Mehmetçiklerimizin yoldaşları olmaya devam edeceklerdir. Anadolu hakikaten "nazargah-ı ilahi"dir, şehitler ve gaziler toprağıdır, Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiş coğrafyadır, coğrafyadan vatanımızdır. Hem memalik-i mahrusamız hem de mutluluk kapısıdır, nihayet sınırları "misak-ı millî" ile belirlenmiş miri arazimiz, kılıç hakkımız ve fetih toprağıdır. Bin yıllık hatıralarımızın saklı olduğu hamuru bütün zamanların mutasarrıfı irfan abidelerimiz tarafından yoğunlaşmış barış ve esenlik yurdudur. 70'li yılların başında okumuştum. Müslüman Doğu'nun bilge düşünürü Muhammed İKBAL, Pakistan-Avrupa yolculuklarında, uçağı Türkiye sınırlarına girdiğinde, ayağa kalkar ve uçağı sınırlarımızdan çıkıncaya değin ayakta yolculuk edermiş. Onun bu hâlini izleyen uçak görevlisi sormuş: "Efendim, niçin Türkiye sınırlarına geldiğimizde ayağa kalkıyorsunuz ve çıkıncaya değin ayakta duruyorsunuz? Allame İkbâl şöyle cevap vermiş: Nasıl ayağa kalkmayayım, ki bu topraklar, Anadolu toprağı, nazargah-ı ilahidir, şehitler ve gaziler yurdudur, onun için saygı makamında ayağa kalkıyorum." Gelibolu'nun muazzez evladı, Mustafa Âli de "Künhü'l-Ahbar"ında Anadolu ve Trakya toprakları için aynı vasıflandırmayı yapıyor. İnanıyorum ki bu topraklardan "hain" çıkmayacaktır. Çıkarsa da bilinsin ki bu toprakların mahsulü değildir. Anadolu'yu pagan geçmişi ile benimseme fikri de dünkü sömürgecilerin hariminde peydahlanmış, söz konusu sömürgeciler sırtlarını dayadıkları Hristiyan batı tarafından alkışlanmışlar, alkışlandıkça da ihanetlerine devam etmişlerdir. Toplumsal hayatımızda zuhur etmiş olan "tuzu kurular" bunlardır. Bunlarda

“din ü devlet-mülk ü millet”ten eser yoktur. Çünkü bunlar “yeryüzü vatandaşı”dırlar ve milliyetleri de “enternasyonalizm”dir. Büyük milletimizin kendine gelmesinden, hizmet devleti olmasından, Allah’tan razı olmasından, Hz. Peygamberin ümmeti bulunmasından, bir cümle ile kendi ayakları üzerinde durmasından, kendi güç kaynaklarından beslenmesinden bu aziz toprakları ehl-i salibin mülevves ayaklarına çiğnetmemesinden rahatsızdırlar, tam anlamıyla “hizbuşşeytan”dırlar. Milletimizin düşmanlarıdırlar.

Anadolu, bilinsin ki, İslam’ın nihai kalesidir. Ankara, inşallah sönmeyen ışıdır. Ehl-i Salib, bütün gücüyle İslam’ı kuşatmışken bu ülkenin çocuklarının birbirinin boğazına yapışmaları kadar tehlikeli bir hareket olabilir mi? “Melce-i mazlûman” olan milletimizin arasına nifak ateşini soakanların, riya giysisini giydirmek isteyenlerin şeytanın askerleri, şeytanın da apaçık düşmanımız olduğunu unutmamalıyım. Allah, bize vekil olarak, veli olarak, yardımcı olarak yeterlidir. Allah veliyyüdevfiktir ve hepimiz için en güzel yoldaştır. Malazgirt’ten bu yana, bu din, bu devlet ve bu millet için, ezeli ve ebedî hürriyet ve istiklalimiz, namus ve şerefimiz için kanlarını sebil eden aziz şehitlerimizi bir kez daha hürmetle ve rahmetle anıyorum. Bizden makber istemeyen şehit oğlu şehitlere peygamberimizin kucakını açtığını bilelim. Rütbelerin bir başka ulvisi olan gaziliği ihraz edenleri de aynı duygularla selamlıyorum. Malazgirt’te, Sarıkamış’ta, Çanakkale’de, Sakarya’da ve Afyon’da, geçen asırlar zarfında başımıza çıkanlar, millî varlığımıza kastedenler hangi gerekçeyle karşımıza çıkmışlarsa bugün de aynı gerekçelerle karşımızdadırlar ve kıyamete değin de karşımızda olacaklardır. Bu ülkenin çocukları bilmelidirler ki kavga ideolojiktir ve kıyamete kadar da devam edecektir! Yakın çevremizde olanlara bakalım da açıklamaya çalıştığımız hakikatlere sarılalım. Unutmamalıyım, unutturmamalıyım. Okuyalım, anlayalım, anlatalım. İstikbalde hayırla anılalım. İyiliklerimizle, yiğitliklerimizle, ensarlığımızla, tevazu ve mahviyetimizle tarihe not düşelim. “Sevelim, sevilelim” ki “bu dünya kimseye kalmaz” bilelim. Savaşacak yiğitlerimiz buldukça, barış uğruna da olsa hürriyet ve istiklalimizden vazgeçmeyeceğimizi el-âleme gösterelim. Türk

milletinin dostluğu ne kadar kıymetli ise düşmanlığı da o nispette şiddetlidir. Anadolu’nun aydınlık geleceği, yöneten demokrasiye, güçlü ekonomiye ve caydırıcı orduya bağlıdır. Demokrasinin, sorumlu insanların ve sorumluluklarının rejimi, güçlü ekonominin kesintisiz ve temiz üretimin nihayet caydırıcı ordunun da “anadan, yârdan ve serden geçen” yiğitlerin ocağı olduğu, biricik gerçekliktir. Sakın ola korkma! Korkaklardan kahramanlar çıkmaz unutma!

Türk bayrağı, diğer adıyla ay yıldızlı al bayrak neden önemlidir?

Önemlidir:

Çünkü onda allah vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda muhammed vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda türk milleti, islam ümmeti vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda yeryüzünün halifesi insan vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda bir şişe içinde Hz. Peygambere arz ve takdim edilen mehmetçiğin kanı vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda izzet ve celal, şefkat ve merhamet vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda hürriyet ve istiklal vardır!

Önemlidir:

Çünkü onda din ü devlet-mülk ü millet vardır!

Bir cümle ile istikbal vardır! Şafaklar gibi dalgalanan hilal vardır!

Ey bayrağım! Senin uğruna kimler olmaz feda!

KANAYAN KUBBE

Aşkın rüzgârına kapıldım bir kez
Sahrâdan sahrâya kondurur beni.
Alevden yapılmış şârın içinde
Ne öldürür ne de ondurur beni.

Gözyaşında kubbe renk renk kanarken
Çile hânemizde vakit çok erken.
Şu billûr yürekler şavkla yanarken
Bir kıvılcım gelir, dondurur beni.

Önder ÇAĞIRAN

*“Volkan gibi lâv atmış ne susmuş ne sönmüşüm
Ben bir fikir uğruna çılgınlara dönmüşüm...”*

Hacmi küçük olmasına rağmen, gerçekten büyük bir davayı, mazisini kaybeden bir milletin gözyaşlarını dile getiren *Türklüğün Perişan Hâli* isimli kitabında böyle diyordu, Osman Yüksel...

1917 yılında Akseki’de dünyaya geldi. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin son sınıfına devam ederken 3 Mayıs 1944 hadiseleri sırasında, kendi tabiriyle “Türk’üz – Türkçü’yüz” dediği için zindanlara atılan, zincirlere vurulan ve tabutluklarda çürütülen Osman Yüksel, bir sonbahar günü, 1983’ün 10 Kasımında, Ankara’da Hakk’ın rahmetine kavuştu... Cebeci mezarlığında toprağa verildi.

Hepsi de aramızdan ayrılan Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Nurettin Topçu, Nihal Atsız, Cemal Oğuz Öcal, Arif Nihat Asya ve Necip Fazıl gibi, Osman Yüksel de 1947’den 1960 yılına kadar geçen 13 yıllık süre içerisinde ancak 32 sayı çıkarabildiği *Serdengeçti* dergisi ve yayınladığı kitaplarla hayatı boyunca vatan, millet ve Türklük davası için mücadele etmiş ve o uğurda bir nesil yetiştirmiş bahtiyar kişilerdendi...

“Millî Şef” döneminde, özellikle Hasan Ali Sabahattin Ali zihniyetine karşı kafa tutan ve İslâm-Türk sentezinin meydana getirdiği milliyetçilik mücadelesi uğrunda, gözünü budaktan, sözünü dudaktan esirgemeyen ve gerçekten serden geçen Osman Yüksel’in vefat haberini gazetelerde okuyunca, âdeta şoke oldum... Sonra da dosyalarım arasından, bana gönderdiği imzalı bir resmini ve 7 Haziran 1951 tarihli mektubunu buldum. O mektubunda:

“...Sizler, sizin gibi genç insanlar, temiz vicdanlar, bizim en büyük dayancımız, güvencimizsiniz. Bu yolda, vatan millet yolunda, Hak yolunda birleşenler, birbirlerinin öz kardeşidirler... Ben ve benim hayatım haiz-i ehemmiyet değil. Ben bu büyük davanın karşısında bir hiçiz... Hayatımız

meydanda. Bazen içerde, bazen dışarda. Benim, bizim en büyük saadetimiz, sizin gibi vatan çocuklarını tanıyabilmiş olmamızdır... Biz, kendisine ehemmiyet veren, gençlere hayatımızı ezberleten insanlardan değiliz. Mühim olan davadır. Eğer bir kıymetimiz varsa, bu büyük davanın garazsız, ivazsız yolcusu oluşumuzdandır...” diyor, beni *Serdengeçti* dergisinin ve yeniden çıkacak *Bağrıyanık* gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapmak üzere, Ankara’ya çağırıyordu...

Ben o sıralarda, “Hakimiyet”te gazeteciliğe yeni başladığım ve İstanbul’da Gazetecilik Yüksek Okuluna devam edeceğim için, bu çağrıya uyamamıştım. Fakat aynı yıllarda, onu Ankara’da Denizciler Caddesindeki, “Kömürlüğü ömürlük yaptık” dediği izbe yazıhanesinde ziyaret etmiştim. “Kör bağırsağa benzeyen” o yeri, ancak üstad Necip Fazıl tasvir edebilirdi:

“...Hem idarehane hem yatakhane... Bir tarafında rastgele yığın yığın kitap ve dergi, bir köşesinde yorgun argın yatak ve yorgan. Yerde yağları donmuş bir yemek tabağı ve giyildikten sonra atılmış yün çoraplar... Çarpuk çarpuk ayak parmaklarını konuşuran, düşünceli bir çift eski potin. Garip ve hazin bir mekân zarfı içinde, kirpi saçlı ve katran kuyusu gözlü adam...”

1947’de Konya Cezaevinde iken yazdığı “Hülya ve Hayal” şiirinde, hür göklere dağılmış mor bulutların ve engin denizlerde yelken açıp giden bir gemi olmanın özlemini duyuyordu:

*Gönül serseri avâre
Zindana düştü ne çâre.
Hür göklere dağılmış
Mor bulutlar pâre pâre
Geçip gider, geçip gider.
Hülya ve rüya âlemi
Alıp götürür beni.
Mavi deniz ve bir gemi
Enginlere yelkenleri
Açıp gider, açıp gider...*

Her türlü şahsi menfaati, elinin tersi ile bir tarafa iten, millî felaketleri ve acıları, yüreğinin en ince damarlarında hissederek eriten bu asil şahsiyet, binlerce insanımızın hayatını kaybettiği, 1939'daki Erzincan depremi dolayısıyla kaleme aldığı, uzunca bir destanda şöyle diyordu:

*Yüce dağlarında sümbüller biterdi
Yeşil bağlarında bülbüller öterdi.
Dün bacalarında duman tüterdi
Bugün ne hâllere düştün Erzincan
Sabahı görmeden öldün Erzincan!*

Asırlar önce, Türk boylarının Asya bozkırlarında bıraktığı Buhara'lar, Semerkant'lar gibi Turan ellerinin hasretiyle;

*Sürüler dağılmış, yaylamaz olmuş
Irmaklar kurumuş, çağlamaz olmuş.
Ozanlar, şamanlar söylemez olmuş;
Nerde benim Oral – Altay dağlarım
Akşam olur, sabah olur ağlarım!*

diyerek yanıp tutuşan Osman Yüksel, Filozof Rıza Tevfik'in ifadesiyle “Düşmanın hain pençesinin, sanki sevgilinin saçından bir tutam tel almış gibi, Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan ve ihmalimiz ve umursamazlığımız yüzünden, elimizden çıkan” Rumeli ve Balkanlar'a mersiyesinde de duygularını şöyle dile getiriyordu:

*Kosovalar, Plevneler bizsizdir
Yosun tutmuş camilerim ıssızdır.
Boynu bükük minareler öksüzdür;
Açmaz olmuş kızanlığın gülleri
Biz n'eyledik o koskoca elleri?*

Evet o Balkanlar ki, “Bir zamanlar kös sesleri, nal sesleri altında inleyen... Bir zamanlar üzerinde güneş batmayan... Bir zamanlar koca bir imparatorluğun adalet ve iman gücüyle aydınlattığı” bereketli topraklardı...

A. Rahim Balcıoğlu'nun dediği gibi “Türklüğün Perişan Hâli”, Serdengeçti'yi perişan eder. Yüreği bir cenderede sıkılır sıkılır da bir yanardağ gibi yeniden indifa eder, lavlar yağdırır... Sonra diner, milletiyle, onun perişan hâliyle hemhâl olur...”

1953'te, Hüseyin Üzmez tarafından “Vatan” gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'a, Malatya'da yapılan suikast yüzünden, Necip Fazıl

ve Cevat Rifat Atilhan'la birlikte tutuklanmış ve beraat etmişti.

(Mâbetsiz Şehir) ve (Bir Nesli Nasıl Mahvettiler?) isimli kitaplarında, Millî Şef dönemindeki, gençliğin yetiştirilmesinde gösterilen ihmâl ve ihanetleri izah eden ve Türk milletinin dert ve davasının çilesini çeken bu ülkü ve fikir adamı, vefatından bir ay önce, *Türk Edebiyatı* dergisinde yayınlanan *İhtiyarlık* şiirinde, son yıllarda duçar olduğu hastalıktan duyduğu acı ve ıstırabı, bakınız nasıl terennüm ediyordu:

*Sağ yanım titriyor, sol yanım tutmaz
Nabzım tekler durur, muntazam atmaz.
Ayağım bir türlü ileri gitmez
Ağzım her an kuru, gözümden yaş yok
Artık bundan böyle bizlerde iş yok!*

Hekimoğlu İsmail Bey diyor ki “Parkinson hastalığına yakalanmıştı. Elleri titriyordu. Çay getirdiler. Şekeri zorlukla bardağa attı fakat kaşığı bardağa sokamadı. Şakacı ağabey ‘Hey gidi Osman hey! Bir zamanlar Türkiye'yi karıştırırdın, şimdi bir çayı karıştırıyorsun!’ demişti...”

“Ben boynu yularlı, cebi dolarlı olanlardan değilim” diyen Osman Yüksel, ömrü boyunca kravat takmamıştı... Kravat takmak zorunda kalınca da ya üzerine balıkçı kazağı giyip kapatmış ya da kemer yerine beline dolamıştı... A.P. aday olarak bir dönem TBMM üyeliğine seçilmiş ve “Mahbus Osman, Mebus Osman” olmuştu... Bir süre sonra bu partiden ayrılarak Milliyetçi Hareket Partisi'ne, oradan da istifa ederek M.S.P.'ye girmişti... Bu partide de kısa bir süre görev yaptıktan sonra, tarafsız kalmayı tercih etmişti.

Bütün hayatı yokluklar içinde geçmesine rağmen, vefatından kısa bir süre önce, İstanbul – Ak-saray'daki evini ve kitaplarını, Ahmet Kabaklı'nın başkanı olduğu Türk Edebiyatı Vakfına bağışlamış bulunuyordu.

Ölümünden on beş gün önce ziyaretine gittiği, dava arkadaşı üstat Necip Fazıl'ın vefatı üzerine kaleme aldığı bir yazıda, onu “Sonuna kadar zirve, sonuna kadar derinlik” diye tarif ettikten sonra diyordu ki:

“O fırtına gibi adam, bir köşede, yaprakları sa-

rarmış kırık bir dal gibi duruyordu... Yanına yaklaşmaktan korktum. O sarı yapraklar dökülecek, adam ölecek zannettim. Mey'us, kederli, mecalsiz yanından ayrıldık. Ben Necip Fazıl'ı, o gün kaybetmiştim... Fırtına dinmiş, güneş batmış, koca İstanbul, koca bir mezarlık olmuştu...

Herkes şu beylik lâfı ediyor: Bıraktığı boşluğu kimse dolduramaz. Boşluk bırakmadı ki doldurulsun. Her şeyi doldurdu gitti. Kafaları doldurdu, gönülleri doldurdu ve yaşını doldurdu."

Yıllardır bir hastalıktan mustarip bulunduğunu öğrenince, biz de kendisini ziyaret etmek istiyor, aynen bir zamanların ele – avuca sığmayan, o cesur ve hareketli adamını, sararmış, bitkin ve susmuş halde bulacağımızdan endişe ediyor, çekiniyorduk. Ne yazık ki, ziyaret etmek bir türlü nasip olmamıştı.

Osman Yüksel de, Necip Fazıl gibi, kafalarımızı ve gönüllerimizi doldurup gitti...Fakat yaşını doldurmuş sayılamazdı. Akseki'nin bu yiğit evladı, değerli Türkçü ve mücadele adamı Osman Yüksel Serdengeçti'yi şükranla anıyor, Allah'dan rahmet ve mağfiret niyaz ediyoruz.

SESSİZLİĞİN GÜR SESİ

*"Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlâyı da, er geç silecektir.
Rahmetle anılmak... Ebediyet budur, amma,
Sessiz yaşadım, kim, beni nerden bilecektir?"*
(Mehmet Âkif)

İstiklal şairi, fikrimin gülü
Canımızdan içre bir candır Akif...
Mahzun bir milletin, şarkın bülbülü
Damardaki asil, al kandır Akif...

Milletin gönlünde yaşar hatıran
Derdimiz derdindi, milleti sevdan
Hakk aşkıyla dolar manevî sofran
Sensiz bu topraklar virandır Akif...

Dosttur müminlere, candan özge can
Başı secdededir ağarırken tan
Dili Hakk'ı söyler, elinde Kur'an
Fazilet timsali, zîşandır Akif...

Yalın ayaklarla cepheye koştu
Zafer müjdesiyle yüreği coştı
Hamiyet zengini, kesesi boştu
Kurtuluşun remzi, nişandır Akif...

Hakk'ın dergâhına postunu serdi
Dikenler içinden gonca gül derdi
Ateşlerden geçip maksuda erdi
Baharı görmeyen hazandır Akif...

Gaflet uykusundan uyandırdı o
Yürekleri Hakk'a dayandırdı o
Bayrağı al kana boyandırdı o
Oynanan oyunu bozandır Akif...

Kışları yaşadı baharda, yazda
Paltosuz dolaştı gece ayazda
Ak alını secdede, dili niyazda
Minarede mahzun ezandır Akif...

Vatan, millet, bayrak aşkıyla yandı
Seherde kuşlarla Rabbini andı
Cennet-i Âlâ'da Kevser'e kandı
Çile ateşinde kazandır Akif...

Şiir göklerinde bir yıldızdı o
Paslı gönüllerde bir yaldızdı o
Aydınlık yarına koşan hızdı o
Şaşmayan terazi, mizandır Akif...

En büyük eseri İstiklal Marşı
Büyük küçük söyler inler köy, çarşı...
Esarete düşman, mandaya karşı
Basiret nazarı, izandır Akif...

Bir savaş yaşandı; amansız, çetin
Karşısında durduk her esaretin
Şahadet şerbeti içen milletin
İlk ve son marşını yazandır Akif...

M. Nihat MALKOÇ

Atlı kültürünün kaynağı Orta Asya kabul edilir. At “tarih yapan hayvan” olarak nitelendirilmiştir. “**Kuş kanadı ile Türk atı ile**” atasözü bu durumu açıklamaktadır. “At üstünde doğum, at üstünde ölmek Türk milleti için bir şerefti. At, bir silah gibi, bir kadın gibi “namus” sayılmıştır.

“Yiğitliğin, cesaretin, metanetin, bağlılığın ve kükreyişin sembolü olarak zamanımıza kadar dillerden düşmeyen atın tarihimizde ve edebiyatımızda önemli ve büyük bir yeri vardır. Türk halk destanları “Kır At”larla donatılmıştır¹.

At, destanlarda önemli bir konuma sahiptir. Bunun temelinde göçebe kültürün yarattığı zorlayıcı koşullar vardır. Ata bir tür dinsel totem özelliği kazandıran Şamanist inançtır. At, kahramanın başarıya ulaşmasında en etkin güçtür. Sahibini korur, ona yol gösterir, tehlikelere karşı uyarır².

Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde (Kars-Ardahan-Iğdır) motorlu araçların pek nadir kullanıldığı dönemlerde yöre halkı ulaşımda ve gücünden yararlanmak için “at” saklardı. Köyden köye, köyden ilçe merkezine at sırtında gidilirdi. Seyahat eden insanlar at sırtında bir eliyle yuları tutar, diğer elini ise kulağına götürüp gür sesle bildiği bir türküyü söylerdi. Zaman içinde bu gelenek yöre âşıkları tarafından “At Üstü Havası” adıyla anılmaya başladı.

At Üstü Havası, on bir heceli olup kafiye yapısı genelde a-b-a-b ve a-a-a-b'dir.

Kars Yöresine Ait Bir “At Üstü Havası”

*“Elveda elveda a balam dumanlı dağlar
A göllerde yeşilbaş sonalar galdı
Sedri mermer ay ömürüm ağ sıvağlı odalar
Her daşı gevherden binalar kaldı.*

...

*Kader Allah'tandı beyhuda yanma
Yazık Hacı Hüseyini derdi yoh sanma
Vatandan ayrılmah hoş değil amma*

Emektar atalar analar galdı³

Köyde oturan her aşığın bir atı vardı. Atı ile köy düğününe giden aşığı düğün sahibi büyük bir şerefle karşılardı. Atını da ahırın en iyi yerine bağlar tımarını, temizliğini yapar, yemini suyunu verir, gözü gibi bakardı. Atı olan bazı âşıklarımız Âşık Şenlik, Âşık İslam Erdener, Âşık Mehmet Hicrani, Âşık Kasım, Âşık Veysel Şahbazoğlu. Bu isimleri daha da artırabiliriz.

Zaman içinde yörede destanlaşan seçmelerden bazı misaller verelim:

Bir Benim Atıma Deh Deyin

Âşık Şenlik (1850–1913 Suhara) bir bahar ayında Kars'tan kara atı ile köyüne giderken, Göldalı köyünün (İrişti) altındaki karabalık suyu denen yerde, atı çamura batmış. Tek başına atını çamurdan çıkarmaya uğraşsa da başaramamış. Bu sırada yakındaki İrişti (Göldalı) köyünden aralarında Sedir, Hannene, Gülavatın, Hatem, Gözel, Mine'nin de bulunduğu bir grup genç kız ve gelinin geldiğini görür. Onlardan atını çıkarmaları için yardım ister. İlk başta yabancıya yardım etmekte çekinen kızlar ve gelinler, Âşık Şenlik'in kendilerine söylediği şiir ile yardım istediğini görünce, yabancıya Âşık Şenlik olduğunu anırlar. Âşık Şenlik'in dediği gibi “kimi yalından, kimi kuyruğundan” tutup atı battığı yerden çıkarırlar. Âşık Şenlik'in dilden dile günümüze kadar söylenerek gelen ünlü türküsü “Bir Benim Atıma Deh Deyin Kızlar” İrişti (Göldalı-Arpaçay) köyünün kızları ve gelinleri için söylenmiş:

DEH DEYİN KIZLAR

*Mende gelerdim Garsın elinden
Eyledin, eyerini alın belinden,
Kimi guyruğundan, kimi yalından*

*Bir benim atıma deh deyin
Deh deyin anam deh deyin
Deh deyin bacım deh deyin*

*Naçar galdım anam, kömeh eyleyin
Kiminiz zohğma vurun, kiminiz bizleyin
Derisi muğalifdi aman gözleyin*

*Bir benim atımı galdırın
Kaldırın anam kaldırın
Kaldırın bacım kaldırın*

*Seyrangahtı, çimen çiçek baharı yazı
Çığrışır gölünde ördeği kazı,
Var ola İrişti'nin gelini, kızı*

*Galdırın atıma deh deyin
Deh deyin anam deh deyin
Deh deyin bacım deh deyin*

*Ne hoş olur bizim elin havası
Eksik olmaz koç yiğidin davası,
Budur size Kul Şenliğin duası*

*Galdırın atıma deh deyin
Deh deyin anam deh deyin
Deh deyin bacım deh deyin⁴*

Âşık Şenlik, Rus işgali döneminde bir düğüne gider. Düğünde bulunan Leçenlik'in (Kaymakam) atına söylediği türkü:

*Bindim arap atı sürdüm meydana
Geşametde hüsnü rayı bulunmaz
Hasır gaşağ yulaf culfa sinebend
Cil yulardan zer hatayı bulunmaz*

...

*Guyruğu bir sinirden soyuluf beli
Melezin yarganı bir gulaç ulu
Gözü kör bacah küt tersle temeli
Bundan artıh noksan zayı bulunmaz*

...

*Şenlik der böyle at nerde tapılı
Endaze tişlidi gulaç yapılı
Nepek bayguş başlı kerkez yapılı
Çirkinlikte emsal tayı bulunmaz⁵.*

Kiziroğlu Mustafa Bey (Özet)

— Yemekler yenildi, sohbetler edildi, sıra yatmaya geldi, gecenin bir yarısıydı, Kiziroğlu Mustafa Bey baktı ki ala paça at; tavlayı, ahır kırıp döküyor, paramparça edecek, neredeyse binayı uçuracak. Hanımını kaldırdı.

— Yahu hanım, hele uyan, bu atın derdi nedir? Ala paça at neden öyle kışnıyor, neden öyle ayağını yerlere vuruyor, sebep ne?

— Vallahi bey, ben sana söylemedim, bizim misafirin, dervişin atı var, vallahi misafirin atını öldürdü. Hele bir kalk git. Kiziroğlu Mustafa Bey içeriye girdi ki ne görsün; ala paça at, kır atın yalmanından, yalından tutmuş, sağa vuruyor, sola vuruyor. Kiziroğlu Mustafa Bey, kır atı elinden zor aldı. Ama kır at denilmez ki, Köroğlu boyayla kır atı öyle bir hâle getirmiş ki kır atı uyuz bir taya döndürmüş Köroğlu. Kiziroğlu Mustafa Bey kır atı, ala paça atın elinden zorla aldı. Hem misafirin atının hem de kendi atının önüne biraz ottan, arpadan, samandan koydu, sonra da gelip yatağına girdi. Köroğlu artık yatar mı, yatmıyor. Ama Kiziroğlu Mustafa Bey öyle yorgun, gündüz öyle yorulmuş, öyle bir hâle gelmiş ki aniden bir derin uykuya geçmiş. Bunu fırsat bilen Köroğlu, gecenin ortasında uyandı, çemçirak taşlarını aramaya başladı. Kiziroğlu Mustafa'nın özel bir odası vardı, o odayı buldu Köroğlu, oradan çemçirak taşlarını aldı, sonra da kır atı çekip haydi bakalım nereye, yola revan olmaya başladı. Ala paça at yine ahır emirmeye, yıkmaya başladı. Kiziroğlu Mustafa Bey ala paçanın sesine uyandı.

— Uyan hanım.

— Ula baba, nedir, ne oldu, gecenin bu vaktinde beni niye uykumdan uyandırdın?

— Uyan, derviş bildiğimiz adam Köroğlu'ydu, çemçirak taşlarını götürdü. Yoksa ala paça at mümkün değil bu hâle gelmez. Kiziroğlu Mustafa Bey tavlardan içeri girdi, baktı ki misafirin atı yok. Eve gelip misafirin odasına girdi, baktı ki vallahi ne derviş var ne bir şey. Evin yıkılsın Köroğlu! Köroğlu epey yol almıştı ki Kiziroğlu Mustafa Bey kılı-

cını kalkanını kuşanarak at üzerine süvari oldu. O koşturdu, öbürü koşturdu. Kır at koştu, ala paça at arkasından devam ediyor. Köroğlu bir de başını çevirdi ki ne çevirsin; arkadan bir ejderha geliyor, bir yıldırım ateşi geliyor. Atının üzerine eğilip “aman kır at, canım kır at, beni hiç darda koymadın, beni Kiziroğlu Mustafa'nın ala paça atından kurtarırsan, yemin ederim, seni mermer çula, seni altına, gümüşe boğacağım, senin eyerini altından, gümüşten yaptıracağım, senin nallarını altından yaptıracağım, yeter ki bu Köroğlu ezilmesin bir Kiziroğlu Mustafa'ya” dedi⁶

Köroğlu Bu Türküyü Söyler:

*Bir hışmınan geldi geçti, peh peh peh peh,
Kiziroğlu Mustafa Bey, hey hey hey,
Bu dağları deldi geçti.*

*Aşam kim, paşam kim, hanım kim,
Nigar kim, kim kim kim kim,
Kiziroğlu Mustafa Bey,
Bir beyin oğlu, Zorbey'in oğlu.*

*Hay edende hayâ teper, peh peh peh peh,
Huy edende huya teper, hey hey hey,
Köroğlu'nu suya (çaya) teper.*

*Aşam kim, paşam kim, hanım kim,
Nigar kim, kim kim kim kim,
Kiziroğlu Mustafa Bey,
Bir beyin oğlu, Zorbey'in oğlu.*

*Bir atı var ala paça, peh peh peh peh,
Mecel vermez kırat kaçça, hey hey hey,
Az kaldı ortamdan biç.*

*Aşam kim, paşam kim, hanım kim,
Nigar kim, kim kim kim kim,
Kiziroğlu Mustafa Bey,
Bir beyin oğlu, Zorbey'in oğlu...*

*Bir atı var ala paça peh peh peh peh
Mecel vermez kırat kaçça hey hey heey
Az kalsın ortamdan biç*

Aşam kim, paşam kim,

*Nigar kim, gözüm kim, canım kim, hanım kim,
kim, kim*

Köroğlu Destanının Özeti:

Bolu Beyi bir at meraklısıdır. Seyisi Yusuf'u güzel ve cins bir at aramaya gönderir. Yusuf ileride mükemmel bir at olacağına inandığı gösterişsiz bir tay bulup getirir. Bolu Beyi tayı beğenmez ve Yusuf'un gözlerine mil çektirerek yanından kovar. Gözleri kör olan Yusuf, Dörtdivan ilçesindeki Yukarı Sayık köyüne döner ve olanları oğluna anlatır. Oğlu Ruşen Ali babasının intikamını almak için dağa çıkar.

Ruşen Ali “KÖROĞLU” diye anılacak, babasının öcünü almak, zalimliklerinin hesabını sormak için Çamlıbel'e otağ kuracaktır. Yurdun dört bir yanına kadar dağılan mücadeleler ile Köroğlu zalimlerin korkulu rüyası hâline gelecektir. Köroğlu'nun mücadelesi delikli demir icat olup ta mertlik bozuluncaya kadar sürer. Sonuçta her halk kahramanında olduğu gibi Köroğlu da fani dünyadan geçer. Gönüllere girerek dilden dile anlatılan bir efsane hâline, gelir.⁷

*Benden selam olsun Bolu beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır.
At kişnemesinden, kalkan sesinden
Dağlar seda verip, seslenmelidir.*

*Asker geldi, tabur tabur düzüldü
Alnımıza kara yazı, yazıldı.
Silah icat oldu mertlik bozuldu.
Eğri kılıç kindâ, paslanmalıdır.*

*Köroğlu düşer mi hele şanımdan
Çoğunu ayırır, er meydanından
Kılıç sedasından, kır at kanından
Çevrem verip, şalvar ıslanmalıdır.⁸*

KÖROĞLU'NDAN

*Kır ata binsem, sağrı örtülür
Kır ata binsem, yerler yırtılır
Kır atın erliğinden can mı kurtulur
Ver yolun bac'ını gel geç bezirgân.*

*İnişe gidince, ceylan inişli,
Yokuşa gidince, keklük sekişli,*

*Karakuş oynulu, bozkurt bakışlı,
Kız yeleli, alma gözlü, kır atım*

*Beyle gelir sağlı sollu
Hep atları sırma güllü
Altın mihli, gümüş nallı,
Kır ata biner geçerim...
Oynatırım kır atımı
Ben bilirim kıymetini.*

*Altımda kır atım arslan külâhlı
Şahin bakışlı da harbi kulaklı
Koroğlu dersin çatal yürekli
Topuzun altına dayanan gelsin².*

Bir çatışma esnasında zor durumda kalan Ka-
çak Nebi* Bozata böyle seslenir:

*Boz at seni ser tavlada bağlaram
And içerem seni atlas çullaram
Boz at meni bu davadan gurtarsan
Kızıldan gümüşten seni nallaram*

*Koy mene desinler ay kaçak Nebi
Hecer'i özünden ay kaçak Nebi*

*Gün geliptir, gün ortanın yerine
Hecer hanım minip atın beline
Aynalı tüfengi alıp eline*

*Koy mene desinler ay kaçak Nebi
Avradı özünden ay kaçak Nebi*

*Nebi'nin bıçları eşme eşmedi
Papağı gülleden deşme deşmedi
Nebi'nin atını heç at geçmedi*

*Koy mene desinler ay kaçak Nebi
Divanı yerinden oynadan Nebi (H. Çetinka-
ya:1988/.32-37)*

Hz. Hızır (a.s.) için söylenen bir deyiş:
“Gün doğuyor,
Bozat gözükmekte
Bozat bir çiçekdir

Süvarisi de tanrılara özgü gizemli renkte!
Her kim ki Hakk'a, Hızır'a yakarırsa
O, daima böylesinin yanındadır!”

Atlı Geleneği

Karslı Âşık Şahbazoğlu, iletişim ve ulaşım araç-
ların pek nadir kullanıldığı yıllarda köylerde düğün
yapan kimse düğün gününü komşu köylerdeki eş
dosta duyurmak için bir kaç genci görevlendirirdi.
Gençler kendilerine verilen isim listesini alır ve at-
lara binip düğüne davet edilenlere haber verirlerdi.

Düğün (toy) günü düğüne teşrif eden misafir-
ler düğüne atla veya at arabası ile gelirlerdi. Zaman
içinde düğüne teşrif eden davetilere yöre halkı
“atlı” deyimini kullandılar. Günümüzde bazı köy-
lerde halen bu (atlı) deyim kullanılmaktadır.

Düğün günü gelin, oğlan (güvey) evine gelmez-
den önce, bir genç oya işlemeli küçük beyaz müjde
yastığını oğlan evine at ile getirir ve bahşişini alırdı.
Gelin, baba evinden oğlan evine at üzerinde gelir-
di ve gelin evden çıkınca “atlı gaydası” çalınırdı.
Günümüzde bu gelenek ne yazık ki uygulanmıyor.

1968 yılında Kars Arpaçay ilçesine bağlı Kıraç
köyüne düğüne giden Âşık Veysel Şahbazoğlu'nun
düğün sahibi Hamit Bey'in atına yazdığı methiye:

*Küren atın vasfı mümkün değildir.
Meskanı serhattır ili söylenir.
İlçe Arpaçay'da Kıraç köyünde
Tatlılıkta arı balı söylenir.*

...
*Sahibi Hamit Bey serine döner
Düğünde bayramda şad günde biner,
Bütün servetinin üstünde görer,
Gendisine layık varı söylenir.*

*Küren at dediğin alıcı kuştu
Sünnet düğün hayır işlere kuştu
Sorarlarsa bu destanı kim kuştu
Şahbazoğlu bu Veysel'i söylenir.*

Dede Korkut Hikâyelerinde At

Dede Korkut hikâyeleri, Türk dünyasının en
önemli ortak eserlerinden biridir. Eser, Oğuzla-
rın arasında geçen olayların konu edildiği on iki

hikâyeden oluşmaktadır. Olaylar kuzey ve Güneydoğu Anadolu ve Azerbaycan civarında geçmektedir.

Hikâyelerde Türklerin kahramanlıklarını kıcı hikâyeler şeklinde görmekteyiz. Dede Korkut'un "Boğaçhan ve Salur Kazan" adlı hikâyelerindeki değişlerde atın ismini birçok mısradan görmekteyiz. Bu iki hikâyede geçen mısralardan bir kaçını aşağıya aldık:

"Büyük cins **atlar** sahibini görüp homurdağında," (Boğaçhan)

"Boynu uzun büyük cins **at** ver bu oğlana" (Boğaçhan)

"Babam, **at** koşturuşuma baksın, benimle övünsün" (Boğaçhan)

"Yelesi kara cins **atına** sıçrayıp bindin" (Boğaçhan)

"**At** ayağı çabuk, ozan dili çevik olur"

"Boynu uzun büyük cins **atlar** senin gider."

"Altındaki alaca **atını** ne översin," (Salur Kazan)

"Yağız al **atı** sürerim" (Salur Kazan)

"Koç **atların** gelip içtiği su," (Salur Kazan)

"Kara koç **atlar** gördüğünde kişnettiren," (Salur Kazan)

"Tavla tavla koç **atlarına** düşman binmiş," (Salur Kazan)

"Yağız al **atını** ver bana," (Salur Kazan)

"Erlerin şahı Ali'nin **Düldül**'ünün eyeri ağaç," (Salur Kazan)

"Tavla tavla bağlanırken **atına** yazık," (Salur Kazan)

"Yiğit yiğit **atlar** ihtiyarlamıştır, yavru vermez," (Salur Kazan)

Dede Korkut hikâyelerinin sonunda ettiği duada,

"Koşar iken ak **boz atın** sendelemesin," (Boğaçhan-Salur Kazan)¹⁰

At Üzerine Söylenmiş Özlü Sözler

Ata büyük önem veren ve sevgi besleyen bir millet olarak tanındık. Atın tarihimizde ayrı bir yeri vardır. "Türkler at üstünde doğar, at üstünde büyür, savaş meydanlarında ölürler." sözünü Avrupalılar söylemiştir.

Tarihin ilk çağlarından beri, kazanılan zaferlerde atın payı büyüktür. Nal sesleri ile Viyana kapılarına kadar dayanan atalarımız, sayısız fetih destanlarını yağız atları üzerinde başarmışlardır. Sözlü halk edebiyatımızın konuları içerisinde ata ayrılan yer, küçümsenemeyecek kadar fazladır. At; yiğitliğin, cesaretin, metanetin, bağlılığın ve kükreyişin sembolü olarak zamanımıza kadar dillerden düşmemiştir.

Dağarcığımız içerisinde bulunan, at üzerine söylenmiş atasözlerini sıralayalım:

1. **At** yiğidin yoldaşdır.
2. **Ata** arpa, yiğide pilâv gerek.
3. Eğer, **ata** yük olmaz.
4. **Atın**, avradın beli ince gerek.
5. **At** yiğidin altında aksamaz.
6. **At** koşar, ikbal geçer.
7. **Atı** atın yanına bağlarsan, ya huyundan alır, ya tüyünden.
8. **Ata** binersen Allah'ı, attan inersen atı unutma.
9. Koşan **ata** kamçı vurulmaz.
10. Hasma karşı **at** oynatmağa yer komadılar. (koymadılar)
11. Fukaranın çocuğu, zenginin **atı** kıymetli olur.
12. **At**, avrat, silah.
13. **Atı** alan Üsküdar'ı geçti
14. **Ata** dost gibi bakıp, düşman gibi binmelidir.
15. **At** binicisini bilir.
16. **At** bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz.
17. **At** teper, katır teper, arada eşek ölür.
18. **Attan** indi, eşeğe bindi.
19. İğreti **ata** binen tez iner (El atına binen tez iner)
20. **At** sahibine göre kişner.
21. Bahşiş **atın** dişine bakılmaz.
22. **At** beslenirken, kız istenirken dikkat etmeli.
23. **At** ile avrada güven gerek.
24. **Atın** ölümü arpadan olsun.

25. **At** binenin kılıç kuşananın.
 26. **At** ırılıkta, yiğit gariplikte...
 27. **At** ilin, it ilin, bize ne.
 28. **At**'ın dik başlısı, yiğidin ağır başlısı.
 29. **At** ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.
 30. At ölürse itlere bayram olur.
 31. **At** pazarında eşek izi ne arar.
 32. **At** izi, it izine karıştı.
 33. **At** tepmez, köpek kapmaz deme,
 34. **Atta** karın, yiğitte burun.
 35. Eşkin **at**, yemini arttırır.
 36. Boş torba ile **at** tutulmaz.
 37. Türk **ata** binince bey olur.
 38. Rahvan **at** kendini yorar¹¹.
 39. Abdal **ata** binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır.
 40. Bir kez kapısına **at** bağlayan atı çözemez.
 41. Alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı.
 42. **Ata** binen, nalını mihını arar.
 43. **At**, **at** oluncaya kadar sahibi mat olur.
 44. **Atı** atasıyla, katırı anasıyla.
 45. Bin **atın** varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin
 46. Küheylan **at**, çul içinde de bellidir.
 47. **Atın** suçunu, eyerin üstünde aramalı.
 48. **Ata** dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.
 49. Acemi nalbant gâvur **beygirinde** dener kendini.
 50. **At** beslenirken, kız istenirken.
 51. **Atın** bahtsız arabaya düşer.
 52. **Atın** dorusu, yiğidin delisi (makbuldür.)
- Bir çivi bir nalı, bir nal bir turnağı, bir turnak bir ayağı, bir ayak bir atı, bir at bir kumandanı, bir kumandan bir vatani mahvedebilir. (Cengiz Han)
- Atımın geçtiği yerde ot bitmez. (Atilla)
- Âlimleri bindiği atın ayağından üstümüze sıçrayan çamur, şerefimizdir. (Y. Sultan Selim)
- Ayrıca söylencelerde adı geçen sıra dışı at türleri şunlardır:**
1. **Yılmaya:** Kanatlı at
 2. **Tulpar:** Uçan at
 3. **Kilin:** Boynuzlu at

4. **Ciren:** Konuşan at. Kayçı Ceren ve Kamçı Ceren en iyi bilinen iki tanesidir
5. **Burşun:** İkiz atlar. Ak Burşun ve Kök Burşun. Uçabilirler
6. **Bozat:** Hz. Hızır'ın atı
7. **Burak:** İslam inancına göre, Muhammed'in Miraç'ta kullandığı binektir.
8. **Düldül:** Hz. Ali'nin atı, Hz. Muhammed'in beyaz dişi katırının adıdır. Bu katır Hz. Muhammed'e, Ufayr adındaki eşk ile birlikte, Mısır Meliki Mukavkis tarafından hediye olarak gönderilmişti. Hz. Muhammed de Düldül'ü, Hz. Ali'ye hediye etmişti.

Türk destanları içinde en çok tanınan birkaç atın adına da yer verilecektir. En bilinen ve dikkat çekici atlar şunlardır.

1. **Şubar:** Alpamış Han'ın atıdır.
 2. **Akkula:** Manas Han'ın atıdır.
 3. **Burul:** Koblandı Han'ın atının adıdır.
 4. **Çalkuyruk:** Töştük Han'ın atıdır.
 5. **Akbut:** Ural Han'ın atının adıdır.
 6. **Alp Şalcı:** Kültiği'nin atının adıdır.
 7. **Aşkar:** Battal Gazi'nin Atının adıdır.
 8. **Bozat:** Kaçak Nebi'nin Atının adıdır.
 9. **Kırat:** Köroğlu'nun atının adıdır.
 10. **Alapaça:** Kızıroğlu Mustafa Bey'in atının adıdır.
 11. **Kamertay:** Şah İsmail'in atının adıdır.
 12. **Karaduman:** Yavuz Sultan Selim'in atının adıdır.
 13. **Çankaya:** Atatürk'ün atının adıdır.
 14. **Yağız:** Osman Paşa'nın atının adıdır.
 15. **Ferhan:** Padişah Abdülaziz'in atının adıdır.
 16. **Tayyar, Dağ lalesi, Celali Beyaz:** IV. Murad'ın atlarının adıdır.
 17. **Kara At:** Âşık Şenlik'in atının adıdır.
 18. **Küren:** Âşık Veysel Şahbazoğlu'nun atı
- Günümüzde atlara verilen isimlerden bir kaç örnek verecek olursak, Poyraz-Rüzgâr-Atılğan-Fırtına-Karayel- Küheylan vs.
- Kars yöresinde, bir uğur ve gelenek olarak atlara ilk konan isimler asla değiştirilmezdi.

**Kars'ta at üzerine söylenen manilerden
örnekler:**

*Apardı boz at meni
Getirsin kırat seni
Başım koy dizin üstü
Çok yatsam uyat meni.*

*Atımızı goşalım
Uca dağı aşalım
Sen yağmur ol men bulut
Yaylada buluşalım.*

*Ata vurdum kantarma
Eller adını anma
Ahırında menimsen
Gir koynuma utanma.*

*Atım taydı yol almaz
Bildiği yolda galmaz
Sen orada men burda
Felek yan yana salmaz.*

*Gardaş gardaş baş gardaş
Gılıcın gümüş gardaş
Bacın gurbet eldedi
Atın dönder tüş gardaş.*

*Keher at nalı neyler
Ağ puhah halı neyler
Yarı güzel olanlar
Dünya malını neyler.*

*Kırat tozara geldi
Yükü pazara geldi
Eller ne derse desin
Balam nazara geldi.*

*Süpür süpür inceden
Atın yesin yoncadan
Men seni ayıramam
Çiçeklerden yoncada.*

*Yayladan furgun gelir
Atları yorgun gelir
Eğil üzünden öpüm
Gör nece uygun gelir.*

*Burada ulu dağlar
Kar yağar bulud ağlar*

*Yiğit yâd elde ölse
At kışner, bulud ağlar¹²*

*Gülü der at iyide,
Malın var, sat iyide.
Berk günde, berk ayagda,
Yoldaşdır at iyide*

*Der gülü, at iyide
Varın var sat iyide.
Berk günde, berk ayagda,
Yoldaştır at iyide.*

*Men aşigem bir ata,
Bir oğuldur, bir ata.
Seksen gatır, yüz deve
Yüklenibdir bir ata.*

*Ezizim yahşı ata,
Yar ohun yahşı ata,
Sözü de goçiyide,
Pulu ver yahşı ata¹³.*

Bütün bunlardan dolayı iki güzel söz vardır:
“Atsız alp olmaz” ve “At, Türkün kanadıdır.”¹⁴

SON NOTLAR

- 1 Kümbet, Yardımcı, lhan,”Tarih ve Folklor”Temmuz-Ağustos 2015 s,37,sf,76
- 2 http://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/turk_edebiyati_10_uygulama_defteri.htm
- 3 Âşık Maksut Feryadi.
- 4 Âşık Ömer Duman - Burhan Görken-Göldalı köyü-Arpaçay
- 5 Aslan,Ensar Çıldırılı Âşık Şenlik Ankara 2007 sf,189-190
- 6 http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/pdf/news/halk_hikayeleri_cilt_1_son.pdf
- Yılmaz, Timur, yaşayan âşıklık geleneği. Ankara 2011 sf,145-160
- 7 <http://www.forumdaz.com/forum/konu/koroglu-destani-ozeti.68509/>
- 8 Âşık Murat Çobanoğlu
- 9 Kümbet, Yardımcı, lhan,”Tarih ve Folklor”Temmuz-Ağustos 2015 s,37,sf,76-77
- 10 Azim, Mehmet, hzl. “Boğaçhan” Dede Korkut hikâyeleri, Haziran 2008.
- 11 Kümbet, Yardımcı, lhan, “Tarih ve Folklor” Temmuz-Ağustos 2015 s,37,sf,76-77
- 12 Şahin, Salih”Kars Manileri” Ankara-Mayıs2009 sf,53.66.67.82 ve 105
- 13 Günay Karaağaç-Halil Açıkgöz, Ankara 1998 Azerbaycan bayatıları.
- 14 <http://abdurrahmanakbilmez.blogspot.com.tr/2013/07/turklerde-at-kutsaldi.html>

*.Kaçak Nebi 199yy.da Azerbaycan-Nahcıvan-Zengezur köyünde yaşamış bir halk kahramanıdır.

Kaynak Kişiler:

Âşık Ensar Şahbazoğlu. Kars
Âşık Günay Yıldız. Kars

GÜN AÇARKEN

Birliğe, beraberliğe,
Dirliğe ve şan gününe
Ant olsun, dehrin dileğe
Çatıp kavuşan gününe!
Ufukta gün açmaktadır.
Şahin gözler şafaktadır.
At koşturur Han Bayındır
Zaferin nişan gününe...
Naralar acunu sarsın.
Hamlemiz hedefe varsın.
Tanrı bu şanla çıkarsın
Ömrümüzün son gününe...

Dar kapanda ey er Arslan
Maziden bir güç ararsan
Börteçin'i düşün bir an,
Dön, Ergenekon gününe.
O gün demir dağı deldik.
Ateş yakıp açtık gedik.
Dağlar çöktü, biz yükseldik
Mühür vurduk ün gününe.
Üflenince cenk borumuz
Başa geçti Gök Börümüz.
Tuğ kaldırdı Türk ordumuz
Kılıç ve kalkan gününe!

Doludizgin, akın akın...
Uzakları ettik yakın.
Baş dönüp maziye bakın;
Cuşa gelen Hun gününe!
Uçsuz bozkırları aştık.
Asya'nın bağrını deştik.
Gök Tuman'la kağanlaştık.
Erdik, Mete Han gününe!
Öncü tümen, on bin baştık.
Attila'yla kararlaştık.
Keskin dişli dağlar aştık
Çıktık burağan gününe!

Kasırgadan sert bir hızla
At sürdük tüm varımızla
Yıkıcı ılgarımızla
Parçalanan kın gününe...

Ant olsun, il saya saya
Kimi atlı, kimi yaya
Şems açarken Avrupa'ya
Girdiğimiz tan gününe!
Ki, Roma'ya kâbus olduk.
Burçlarına korku saldık.
Ordusunu mağlup kıldık,
Gömdük Katalon gününe.

Vezir Tonyukuk'u anın.
Bilge Han çağına dönün;
Set ardında Çin soyunun
Mahv-ı perişan gününe!
Türk ihtilal tarihinin
Şanlı vakasına inin;
Kırk çeriyle Şu Tigin'in,
Saraylar basan gününe...
İlteriş'le şaha kalkın!
Yükselin hey daha kalkın!
Bir kutlu sabaha kalkın!
Uyanın Turan gününe! ...

Tekbir alıp Buğra Han'la
İslâm olduk has imanla...
Girdik coşkun heyecanla
Beş vakit ezan gününe...
Arştan bir ses geldi: "Doğrul!
Bozkurt budun, haydi doğrul!
Vakti tamam gayrı Tuğrul
Seğirtsin akın gününe!"
Anadolu Çağrı Bey'le
Dalgalandı Türk sesiyle...
Üçler, kırklar nefesiyle...
İN, Dandanakan gününe!

Serdarımız Afşin Bey'dir.
Yârenimiz ok ve yaydır.
Savaş bize gerçek toydur.
Koşarız tuğyan gününe!
Alp Arslan'ın çerileri
Kimi akça, kimi sarı...
Gömdü bütün ham küffarı
Malazgirt meydan gününe!

Kılıç Arslan, Tanrı eri...
Erlerin en bahadırı...
Koştı kutlu atlıları
Miryokefalon gününe!

Tuğ kaldırdı Gazi Osman
Söğüt'ün berk ovasından...
Yemin etti gaza, iman,
Devlet ve Kur'an gününe.
Yazıldı bir soylu yazı...
Başa geçti Osman Gazi.
Çözdü bütün kör açmazı,
Set çekti taşkın gününe.
Ve bir bayrak yükseldi ki,
Cennet sancağıydı sanki...
Ki, at koştu Oğuz Türk'ü
Onunla destan gününe!

Şaştı cihan Kosova'da
Niğbolu'da, Haçova'da
Eflak, Boğdan ve Varna'da
Türk'ün şahlanan gününe!
Ve işledi yazgı tığı
Taşdık en kutlu tuğu
Peygamberin methettiği
Sultan Mehmet Han gününe!
Yağının haçını kırdık!
Tahtını tacını kırdık!
Surunu, Beç'ini kırdık!
Çıktık Süleyman gününe.

Çanakkale, Kocatepe
Dumlupınar, Tınaztepe,
Sakarya'da girdik harbe;
Şahlanan vatan gününe!
Zevki bulduk şehadette.
Olmaz tasa, gam şehitte...
Şanla çıkar kıyamette
Kalkılacak din gününe...
Selâm olsun devletimin,
Beş bin yıllık milletimin,
Ve soylu memleketimin
Ayağa kalkan gününe!

Mesut İlkay YANIK

ET EKMEĞİN ÜSTÜNDE

Harika UFUK

Cocukluğumdan beri çoğunlukla anne-annemden ve annemden, kısaca büyüklerimden duyduğum bir söz vardır: Et ekmeğin üstünde... Yarım bir cümle havasında, yöremizde çokça kullanılan bu deyim an anlamını çözmek çocuk olmama rağmen hiç de zor olmamıştı. Cümlede kullandıklarına göre daha değerli bir varlık için daha değersiz bir varlığa katlanmak demektir. Oysa benim için hiçbir gıda ekmekten ve sudan aziz olamazdı. Çokbilmişlik olarak addetmeyin lütfen, atalarımızın söylediklerine, önerilerine saygımız sonsuzdur elbette...

Hayatımızdaki dengeleri kurmak da kolay sayılmaz. Ne için veya kim için nelerden ve kimlerden vazgeçmek gerektiğine karar vermek zor... Akıl ve duygu terazilerinin farklı olmasıdır işleri karıştıran... Bazı insanlarda karar arifesinde duygular ağır basarken bazılarında da aklın verdiği kararlar öne çıkar. Önemli olan tercihlerimizin vazgeçtiklerimizden pişmanlık duymamamızı sağlamış olmasıdır. Pişman olup da "Ben bu tercihim için mi vazgeçtim hayatımdaki güzelliklerden?" dıyorsak iş işten geçmiştir. Atalarımızın dediği gibi "Son pişmanlık fayda etmez."

İşte son günlerde yaşadığım bir olay üzerine yakışan bir söz... Sevdiklerim için sevmediklerime katlanmak zorunda kaldım. Ölçtüm, biçtim, tarttım duygularımı; sonunda sevdiğim ağır bastı. Aklım da destekledi bunu... Bütün olumsuzluklara rağmen sevgi ağır geldi her zaman olduğu gibi... Bir insanın yüreği kararlıysa o kişi asla iflah olmaz. Allah sevgisiz insanlardan yönümüzü uzak etsin. Sonuç hiç de kötü olmadı. Sevdiklerimle, sevenlerimle birlikte olmak her şeye değdi.

Çok sevdiğim büyük sanatçı rahmetli Kayahan'ın söylediği gibi "Yolu sevgiden geçenlerle elbette yolumuz bir gün kesişecektir." Yazımı Yunus Emre'nin sözleriyle noktalamak istiyorum: "Sevelim, sevillelim, dünya kimseye kalmaz."

TUL İNANÇ-GELENEĞİNİN ARKAIK DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE GÖRÜLDÜĞÜ HÂLLER VE AVANOS HALK İNANÇLARINDAKİ YANSIMALARI

Dr. Yaşar KALAFAT

Giriş

Tul, Türk halklarında birinin vefatı üzerine, adına tutulan yas süresince öleni temsilen kullanılan antropomorfik bir figürdür¹. Tul inanç ve geleneğini “başına dönme”, “saç yolma”, “sine dövme”, “başa toprak atma”dan tamamen soyutlamak çok da kolay değildir. Hans Mol, “din, kimliğin kutsallaşması”nı; somutlaştırma, bağlanma, ritüel ve mit aşamaları olarak tasnif edilirken, aşamaları birbirinden ayırmanın güçlüğüne vurgu yapılmış, kutsallaştırmanın belirli aşamalara ayrılmasıyla bir kavramsallaştırmanın amaçlandığını açıklamıştır². Tul ve onunla ilgili inançları da bu kapsamda düşünmek gerekir. Bize göre bu sınıflandırmada tullerin yeri muhtemelen ritüeller safhasıdır.

Yas döneminin tezahür şekillerinden biri olan tul inanç ve uygulamaları; Türk kültür coğrafyasındaki alan çalışmalarımız esnasında, derlediğimiz monografi içerikli bilgilerde, çalışmalarımızın hayatın son geçiş safhası olarak kabul edilen ölüm bölümlerinde, ölümden sonraki inanç ve uygulamalar arasında ele alınmıştır³. Bu bulgular, yer aldıkları bilgi kümesinin içeriğine göre bazen ruh, bazen nefis ve bazen da atalar veya kişiöğlü kültleri ile ilişkilendirilmiş etnografik verilerle beslenmiştir.

Metin

Bu bildirimizde Türk kültürlü halklar arasında yapılabilen doğrudan tul inanç ve uygulaması ile Avanos ve yakın çevresinden yapılmış tespitler ilişkilendirilmeğe çalışılacaktır.

Bizim çalışmalarımız bakımından eveliyatı bu

şekilde özetlenebilecek olan tul konusunda bizim yer veremediğimiz hususlara da yer veren çalışmalar da yapılmıştır⁴. Bu çalışmalardan biriyle konuya dair görüşlerimiz bazı ilişkilendirmeden yapılarak açıklanacaktır. Tul konusunu dilbilimi ağırlıklı inceleyen bir çalışma da Fatma Özkan’a aittir⁵.

“Eski Türk Tul Geleneğinin Asya ve Anadolu’daki Yansımaları”⁶ isimli bu çalışmada antropomorfik vekâlet örneği olarak ele alınan tul’un erkek ölümler için yapıldığı üzerinde Fırat havzasında yasta saç baş yolma, başını taşa duvara vurma gibi hadislere çok rastlanır. Burada yaslı aileye taziyeye gelenlerce, “Allah onun toprak ömrünü sizlere versin” denir⁷. Kars’ta aynı anlama gelen “onun kalan ömrünü senin ömrüne eklesin, topraklarica yaşayasın” denir.

Bunlardan başa toprak saçma, “sen ölmeseydin de ben ölseydim” anlamındadır. Feridüddin Attâr’da çok geçtiği belirtilmektedir⁸.

Saç yonma doğal olarak ağıtlara da yansımıştır⁹.

*“Damat beyi saç tarıyor,
Kız anası haber almış da saç yoluyor”*

*“Gelin Aışem saçın yolmuş
Kendini yer bitirir”*

*“Validem ağlayıp yolumu gözler
Saçlarını yolsun bana ağlasın”*

“Bacılarım ağdımı yetirir

4 Metin Eren, Rysbek Alimov, “Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu’daki Yansımalar”, **Türkiyat Araştırmaları**, Güz 2013 S. 19 s. 63–78.

5 Fatma Özkan, “Ortak Fiil Kökünden Türeyen Tul/Taş İle Tullamak/Taşlamak Üzerine Bazı Düşünceler”, **Türk Kültürü**, 2013, S.2, s. 1–8.

6 Metin Eren, Rysbek Alimov, “Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu’daki Yansımalar”, **Türkiyat Araştırmaları**, Güz 2013 S. 19 s. 63–78

7 Alim Gerçel, “Fırat Havzasında ölüm ve Cenaze Merasimleri, Ölüm üzerine Deyişler, Mezarlıklar” Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu, 24–27 Ekim 1985, s. 83–93.

8 Sebahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

9 Adem Öger (Editör), Seher Atmaca, **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 105–126.

*Meryem gelin kâkülünü yatırır”
“Kara çaldılar çalı söküldü
Sırma saç da tarlalara döküldü”
“Eller vatanına dönmüş
Saçı uzunum yok içinde”*

Bizim bulgularımız da bu doğrultudadır. Ancak, bazı hâllerde bebeklerin patik gibi bazı giysileri veya evlenmenin arifesindeki bazı genç kızların duvakları bilhassa anneleri tarafından saklanarak, bunlar çok kere belirlenmemiş zamanlarda bohça veya sandıklardan çıkarılıp ağlamaya adeta ilham kaynağı olmaktadır. Sık görülmeyen, çok kere tesadüfen rastlanıldığı hâllerde ağlamaya, yası yenilemeye vesile olan bu uygulamalar, tul kapsamına girmeseler de, bu uygulamalar da tamamen ilişkisiz de değildirler¹⁰.

M. Eren ve R. Alimov’a ait anılan çalışma; tul ritüelini/ayinini tarihlendirirken Türklerin bilinen tarihlerinin ilk dönemlerine, Türk runik yazılarına, Hunlara ve Göktürklere gönderme yapmakta konuyu şekil, içerik ve işlev bakımından ele alarak, **tulun töz/töz, tangara, eren, öngan** bağlantısı irdelenip, tulun dinsel bir özellik içermediği teşhisi ile orta Asya ile Anadolu’yu bu inanç itibarıyla karşılaştırıp kültürel sürekliliğe yer vermektedir¹¹.

Bu çalışmada açıklamasına yer verilen Kerkük yöresinden yapılmış iki tespit anlatılırken, sevdiğine ulaşmadan ölen delikanlının cenazesinde en sevdiği türkü tersine çalınır. Diğer tespit ise “cenazenin önünde ters çalan bir davul zurna”dan bahsedilmektedir¹². Şamanların bazı defin merasimlerinde giysilerini **ters** giydiklerine dair tespitlerin olduğu bilinmektedir. Biz ters motifi ile ilgili yaptığımız tespitlerden, gidişatın tersine dönmesi mesajı verildiği sonucunu çıkarmıştık. Yağmur duasında ellerin ters tutulmaları, kargışlarda da keza ellerin ters tutulması örnekleri bize göre bu

türdendir¹³. Yas döneminde elbiseyi ters giymek, Kırgız-Kıpçak kadınlarında da vardır¹⁴. Kars’ın Yalınçayır köyünde kadınlar ölümün 52. gününde kadar giysilerini ters giyip başlarına **kara başörtüsü** bağlarlar. Van’ın Karahan köyünde yaşlı kadınlar, bir ay elbiselerini ters giyerler. Aydın’da, taziye evine gelenlerin ters dönmüş olan ayakkabıları düzeltilmez, düzeltilmeleri hâlinde yeni kimselerin öleceğine inanılır¹⁵. Ardahan Avşarlarının kadınları, yas meclislerinde giysilerini ters giyer **kara örtü** örtünürler¹⁶.

Tasavvuf ve Türkoloji ile ilgilenen araştırmacılar; şarkıyı ters okumanın yanlış olduğu, ters davul-zurna çalmanın da doğru olmadığı, şamanın elbisesini ters giyinmesinin ise yerinde, doğru bir uygulama olduğu kanaatindedirler. Yağmur duasında ellerin aşağıya tutulmaları doğru değildir. Okunan duada avuçlar yüze yakın tutulur, okunan ayetin nuru avuçlara iner ve avuçlar yüze sürülür. Eller yere bakarsa, okunan ayetin nuru nereye gider? Ölünün ardı sıra bir diriyi çekme şeklinde bir uygulama vardır ve ters elbise giyinme bu çekmeyi önler¹⁷, kanaatindedirler.

Çalışmada; tul’un çağdaş Türkçede ve sözlüklerde **kırg** olarak da geçtiği belirtilirken¹⁸, ölümde olduğu gibi doğumda da kırk çıkarma işleminin olduğu ve dünyaya gelen bebek gibi annenin de kırkı yapılırken, babanın bebeğin doğumundan sonra kırklanmadığı, kırkının çıkarılmadığı hatırlamamıza geliyor. Son yıllarda Anadolu Türk kültür coğrafyasında eşi ölen erkeğe de dul denilmeye başlanılmasına rağmen, genel söylemde “**erkeğin dudu olmaz**” denir. Dul, sözlüklerde de eşi ölen kadınlar için bir tanımlama şeklidir. Evliliklerde **kırk gün kırk gece** düğün yapılır olması ve erkeğin

13 Yaşar Kalafat, “Türklerin Dinî tarihi ve Türk Halk İnançlarında Ters Motifi”, **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı Anı Kitabı**, Ankara, 1995, s. 297–307.

14 A. İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, 1972.

15 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s. 480.

16 Yaşar Kalafat, Adnan Menderes Kaya, Mustafa Aksoy, **Avşarlar Kültür Coğrafyası ve Halk Kültürü**, Berikan, Ankara 2013, s.417.

17 Sebahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

18 Metin Eren, Rysbek Alimov, “Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu’daki Yansımalar”, **Türkiyat Araştırmaları**, Güz 2013 S. 19 s. 63–78.

10 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Berikan Yayınları, Ankara, 2012.

11 Metin Eren, Rysbek Alimov, “Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu’daki Yansımalar”, **Türkiyat Araştırmaları**, Güz 2013 S. 19 s. 63–78.

12 Metin Eren, Rysbek Alimov, “Eski Türk Tul Geleneğinin Orta Asya ve Anadolu’daki Yansımalar”, **Türkiyat Araştırmaları**, Güz 2013 S. 19 s. 63–78.

dulu olmaz söylemi, dulluğun bekâret bağlantısı olabileceğini düşündürüyor.

Tasavvuf bilgini Türkologların izahında konu, “Ana rahminde 7x40 evre vardır. Ruh, arınmış nefse, 7. **semada** üfürülür. Eğer bir insana Rabbi ruh üflemiş ise, o insan mutludur. Ölünce insanın bedeninden ayrılan nefsidir. Ruhu yok ise ruhun geri dönmesi bedene girmesi de beklenemez. Ruh üflenilenler ölmez.”¹⁹ şeklinde açıklanmaktadır.

Mezar taşları içerdikleri hüznü ifade ederler. Tul inancının bir parçası konumundadırlar. Böyle bir ilişkilendirme yapılabilir. Buralara yazılan yazılar ölen kimsenin özellikleri ile anılmalarına da vesile olurlar. Nimet Durgun’un oğlu Bülent için yazdığı şiir bu özelliği taşır:

*“Güzel yüzünü göremedim,
Musallanın taşında,
Dua eder okurum, her yerde,
Yanı başında.*

...

*Evleri çok uzakta, T blokta,
Tepebaşı’nda.
Bir Fatıha bekleyen isimleri,
Mezar taşında.”²⁰*

Modern dönemlerin cenaze merasimlerinde bilhassa şehir merkezlerinde, ölen kimsenin posterinin Avanos ve çevresinde de olduğu gibi cenaze alayı önünde taşınması, resmin cenaze arabasına yapıştırılması, ölen şahsın vesikalık bir resminin yakınlarının yakalarına takılmış olması da tul inancı ile ilişkilendirilebilir.

Şii-Caferî inançlı Müslüman Türklerin Kerbela katliamlarını canlandırma adına, canlı temsilcilerin rol almalarının yanı sıra, maketlerin donatılması da tul inancının bir tezahür şeklidir. Bu merasimlerdeki “**Alem Bezeme**”, “**Ale Coştı**”, “**Şak-Şe Tepmek**” içerik bakımından²¹ kanaatimizce bir hayli tul özelliği taşımaktadırlar.

Saadettin Gömeç; XIII. yy.ın ikinci yarısında Moğolistan’a giden elçi Rubruk, bir Uygur mabedinde puta benzeyen bazı nesnelere görmüş ve aldığı

19 Sebahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

20 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s.479.

21 Erkan Beder, Huseyn Vây, Iğdır İlinde Muharrem Ayı Törenleri, Araştırma İnceleme, Kün Yayınları, Yozgat, s. 50–51.

cevapta bunların tanrı tasvirleri olmayıp içlerinden birisi ölünce onun hatırası olarak saklandığını öğrenmiştir. Ebu’l-Gazi Bahadır Han tözler hakkında bilgi verirken “bir kişinin oğlu, kızı veya yakını öldüğü zaman suretini kugurcuk yapar evinde saklardı. Ara sıra onu öper severdi. Bu suretin önüne yemeklerinin ilk lokmasını korlardı.” açıklamasını yapmaktadır²².

İzmir Menemen’de defin esnasında mezarda evvelce ölmüş bir kimseye ait kemikler çıkarsa bu kemikler mezarın ayakucuna gömülür ve oraya bir miktar para atılır. Kırşehir’de kabre para atılması kabrin görünmeyenlerden satın alınması şeklinde açıklanır. Aydın’da ise cenazenin toprağa verildiği gün “**toprak mevlidi**” olarak bilinen mevlit okunur ve toprağa ilk kazmayı vuran kimseye özel bir hediye verilir²³. Bu tür uygulamalar ruhun tatmin ve teskini olarak algılanabilir.

Göktürklerde ölüm “**uç barmak**” uçarak gitmek olarak anlatılırdı. Uçan ruh, inanca göre Tanrı katına gidiyordu. Ölüm Tanrının takdiri idi. Bu durum “**kergek boldu**” gerekli oldu, şeklinde anlatılıyordu. Kefene “**eşük**” denirdi. Hakanların sarıldıkları ipekli kumaşların yoksullara dağıtıldıkları olurdu. Ölü için yapılan kurbanların başları sııklara takılırdı. **Yuğ** törenlerinde at koşturma işlemi bitince ölünün bütün eşyaları atı ile birlikte yakılır, kemikleri toplanırdı. Mezar kapatılınca, mezarın üzerine konulurlardı²⁴.

Ölünün kefeninin fakirlere verilmesi, bir takım eşyalarının yakılması, ruhu için yapılmış **saçı** kapsamında anlamlandırılabilir. Günümüz Anadolu Türk kültür coğrafyasında ölen şahsın eşyaları fakirlere ve özellikle itikatlı olanlara verilir. Böylece ölen şahsın ruhunun mutlu olacağı, “gözünün geride kalmayacağı”na inanılır. Bu tespit, tul uygulaması ile bağlantılı olarak, “ruhun tatmin ve teskini” kapsamında algılanabilir²⁵.

22 Saadettin Gömeç, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Ankara, 2011, Berikan, ss. 76–77.

23 Yaşar Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı Ankara, 2009.

24 B. Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul, 1988, s. 258.

25 Yaşar Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Türk Kültürlü**

Tul inancını Nevşehir yöresi sözlü kültür ürün-
den ağıtlarda da izleyebiliyoruz²⁶:

“Niyaz asker esbabını çıkılar
İncitmen bunu da yuyan bacılar
Niyaz’dan kalmış kırk günlük kuzu
Anam onu güller ile kokular”

“Yuyun işliğini kanı bişmesin
Soyun paltosun Niyaz şişmesin
Gavur düşman sürgün olmuş geliyor
Bir daha buraya yolu düşmesin”

“Lastiği ile mesi bizde anası
Hiç gitmiyor ak anlının karası
Hafif olsa Ankara’ya salarım
Tehlikeymiş Hulusi’nin yarası”

Afyonkarahisar yöresi Türkmenlerinin bir kıs-
mında, ölü gömme âdetlerinde farklılıklar vardır.
Büyükkarabağ köyünde ölü gömüldükten sonra
yakınları mezarın çevresini atlı veya yaya olarak
yedi kez dönerler daha sonra ölen şahsın mezarının
başına öldürdüğü şahıs kadar **balbal** olarak bilinen
taşlar dikerlerdi. Bu uygulama XX. yüzyılın başla-
rına kadar devam etmiştir. Göktürk dönemi **yuğ**
merasimlerine şaşılacak derecede benzerlik gös-
teren bu uygulamaya hayret etmemek mümkün
değildir²⁷.

Anadolu’nun birçok yerinde Kars’ta, Bayburt’ta,
Sürmene’de ölmüş bir kimsenin sevdiği bir şey ye-
nilirken veya içilirken orada bulunanlar vefat et-
miş olan kimseyi anar ve “rahmetli bunu yemesini,
içmesini pek severdi, birer lokma birer yudum da
onun için yiyelim içelim” denir. Ölen kimseler için
yemek masasında servis açıldığı da olur, çok sık
rastlanılmasa da onlar için de servis konulur.

Bu bölgede ayrıca ölmüş kimsenin çok yakın-
ları mevtanın çok sevdiği bir şeyi yiyip içemezler,
“boğazımızdan geçmiyor” derler. Bu inançlar ölen
kimsenin ruhunun muayyen zamanlarda ailesinin
yanına gelebileceği, öldükten sonra da bir şeyler
beklediği inancı ile ilgili olmalı. Bu hâl çok kere
“**pay bekleme**” şeklinde izah edilir. Belirli zaman-

Halklarda Halk İnançları, Berikan Yayınları, Genişletilmiş 2.
Baskı Ankara, 2009.

26 Adem Öger (Editör), Seher Atmaca, **Nevşehir Halk Kültürü**
Araştırmaları 1, Nevşehir, 2011, s. 105–126.

27 Musa Seyirci-Ahmet Topbaş, Afyonkarahisar Yöresi Türkmen
Mezar Taşları, Arkeoloji ve sanat yayınları, s. 12.

larda ölülerin ruhu için komşulara veya fakirlere
yenilecek bir şeylerin ikram edilmesi, ruhun ölme-
diği inancını teyit ederken, ölen kimsenin ruhu-
nun bu yolla beslenebildiği inancını da doğrulamış
olur²⁸. Herhangi bir zamanda ve bilhassa Kelam-ı
Kadim okunurken ölen bir kimsenin ismi okuya-
nın hatırına aniden gelir ise “**rahmet istedi**” denir
onun da ruhuna okunan kuranın sevabından gön-
derilir. Pay beklemek sadece maddi pay anlamında
olmayıp rahmetten de pay ayrılabilir.

Arif Han Sultanlı şehitlere ayrılan Kur’an payı-
nı anlatırken,

“Şirin canına kıyıp quracakmış Turan’ı
Meleklerden pay gelir şehitlerin Kur’an’ı”²⁹ de-
mektedir.

Vaqif Memmedov, göçmüş ruhların en ulusu
olarak kabul edilen şehitlerin mezarı için;

“Qiblenin yolunu tapabilmesen ,
Şehit mezarına baş koymak olar”³⁰ diyerek an-
latmaktadır.

Konya Ereğlisi’ndeki bazı inançlara göre, ölen
kimsenin yüzünün **sarı** renk alması ölü için iyi ol-
duğuna yorumlanır. Ölenin ardından **yağmur** ya-
ğar ise ölen kimsenin şehit olduğuna inanılır. Ana-
dolu genelinde kurban kesiminden sonra yağın
yağmurun da kurbanın gözyaşları olduğuna yağ-
masının hayırlara vesile olacağına inanılır³¹. Nevşe-
hir ve çevresinde cenazenin üzerine yağmur yağar
ise ölen kimsenin cennetlik olduğuna inanılır³².

“Türkmen örfünde hayatın belli bir zaman di-
limini oluşturan ölümle ilgili âdetler, **hatıra edebi**
olarak adlandırılır. Hatıra edebini uygulayan Türk-
menlerin ilk görevi, ölüm yastığında yatan yakını-
na çocuk bakar gibi bakmaktır. Ölüm haberi in-
sanlara hemen ulaştırılır, hatıra edebi içinde **hatıra**
günü yer alır. Hatıra günü Türkmenler için özeldir.
12 Ocak günü her yıl Göktepe’de şehit olanlar ve

28 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları**
Hattı, Berikan, Ankara, 2012, s. 508-513.

29 Arif Han Sultanlı, **Borçalı Destanı**, Baku, 2006 s.44.

30 Vaqif Memmedov, **Yüz Rübai**, Nahçıvan, 2014, s.3.

31 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları**
Hattı, Berikan, Ankara, 2012, s 514-526.

32 Adem Öger, Turgay Kabak, (Editör), **Nevşehir Halk Kültürü**
Araştırmaları 1, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

1948 Aşkabat depreminde hayatını kaybedenlerin hatırasına törenler düzenlenir. Devlet kurumlarında ve ailelerde yemekler verilir yas tutulur Kur'an okunur dualar yapılır.³³ Bu uygulama ruhları adeta toplu ve resmen mutlu etmektir. Türk kültürlü halklarda deprem gibi tabii felaketlerde hayatlarını kaybedenler şehit sayılırlar.

Posof ve çevresinde, ikindi ile akşam namazı arasında ölümlere rızık dağıtıldığına inanıldığı için, eğer o vakitler arasında çocuğu ölmüş olan kadın yemek yer, su içerse ölmüş olan çocuğuna rızık verilmez, melekler rızıkının annesinin yediğini söylerlermiş şeklinde bir inanç vardır³⁴. Bu saatlerde uyumanın doğru olmadığı inancı Anadolu halk inançlarında yaygındır. Bu inanç Avanos'a da yavaşmaktadır.

Ölen kimseler yakınlarından bilhassa cuma akşamı gibi zamanlarda ruhlarına Kur'an okunmalarını beklerler. Tasavvuf bilginleri bu durumu, "Bir aileden ölenleri temsilen birisi, anne, baba, kardeş, aralarında kan bağı olan kişileri, cuma geceleri, Kitabullah'tan Yasin ve Mülk suresi gibi, okur mu diye beklerler ölümlerin beklediği budur."³⁵ şeklinde açıklarlar. Çok yaygın olan bu inan Avanos bölgesinde de yaşamaktadır.

Ölünün ruhuna hayır işlemek tul inancından ayrı bir uygulama biçimidir. Ancak, her iki inanç kodunda da ölen kimsenin ruhunun tatmini ortak paydadır.

Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında **Kara Bayram Sofrası** uygulaması vardır. Azizi, yakını ölen, acısı olan kimseler yapılan yas bayramında **Nevruz Sinisi** hazırlar. Bu siniyi mezara götürür, orada sofraya açar cemaatle paylaşırlar. Bu bir nokta da ölen şahsın veya şahısların bayram ikramından mahrum edilmemeleri paylarının unutulmaması uygulamasıdır.

Bu coğrafyada, mevta gençse ve bekâr ölmüş ise onun yas merasiminde **Kara Şah** bezetilir. Bunun için yeni kesilmiş dallı budaklı bir ağaç temin edilir. Bu dala **kara** ve **ak** kurdeleler bant-

lanır. Muhtelif şirniyat (çeşitli şekerler, meyveler) toy tedariki (düğün amacıyla) onun adına alınmış türlü bayramlıklar yerleştirilir. **Kara Şah** cenaze ile birlikte kabristana aparılır/götürülür. Ölünün partaları/giysileri orada fakirlere verilir³⁶. Bu tür uygulamalar ölünün beslenme ihtiyacı inancı ile ilişkilendirilebilir.

Şah bezeme, Bey şahı, Gelin şahı bezemesi Azerbaycan ve bu arada Aras Vadisi Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Seçilen ağaç dalının budak sayısı **yedi** veya **dokuz** olması istenir. Bulunabilir ise muayyen ağaçlardan dal temini tercih edilir.

Kara indirme, yas evinin ve yaşlıların yakınları tarafından yıkanıp paklanmaları şeklinde olur. Ölen kimsenin giysileri ölüyü yıkayana, namazını kıldırana ve fakirlere verilir³⁷.

Kara indirme, bir yastan çıkma, yastan çıkarılma olayıdır. Kara yası temsil eder. Ölen şahıs yetişkin ise giysileri daha ziyade namazlı niyazlı kimselere verilir³⁸.

Ölünün fesi, saç veya ona ait başka bir asarı evde özel olarak saklanır. Bu eşyalar yılda bir kere ortaya dökülerek etrafında ağlanılır ve buna **matem etme** denir³⁹.

Alevî Zazalarda matem atma olarak bilinen uygulamanın Türk kültürü halklarda ortak adı **Tul**'dur ve çeşitli uygulanış biçimleri vardır. Tul veya matem atma ile ölen şahsın ruhunun rahatladığına inanılır. Unutulmadığı, anıldığını bilen ruhun rahat olacağına yaşayanları da rahatsız etmeyeceğine inanılır⁴⁰.

Varto Zaza Alevîlerinde yılda bir defa **mezar kaldırma** uygulaması yapılır. Evli ölümlerden çiftlerin evlenebilmeleri mezar kaldırma uygulamasından sonra olur⁴¹.

Mezar kaldırma, Şii-Caferî inançlı Müslüman

36 Kaynak kişi: Mehseti İsmail, akademisyen, halk bilimci, Nahçıvan.

37 Mehmet Şerif Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 4. Baskı, Ankara 1981, s. 219.

38 Mehmet Şerif Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 4. Baskı, Ankara 1981, s. 219.

41 Mehmet Şerif Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü 4. Baskı, Ankara 1981, s. 219.

Türklerde de vardır ve **Ölü Bayramı** olarak bilinir⁴². Esasen bize göre arife ve cuma günleri yapılan mezar ziyaretleri de bu kültürten ve tul inancından tamamen bağımsız değildir.

Azerbaycan-Saray bölgesinde yas merasiminin ilk ayını “**Şiven**” dir. Şiven, ölüm ile defin arasındaki uygulamaların genel adıdır. **Mersiyeci kadınlar** ölüden bahsederek ağıtlarını bu dönemde okurlar⁴³.

Ağıt geleneği ve ağıtçı uygulaması Türk kültür- lü halklarda kadim dönemlerden beri bilinmektedir⁴⁴. Ölüye ağlamak bir noktada ona verilen önemi gösterir, ölümü ile üzüntüye sebep olduğu anlatılmış olunur. Ağlayanı olmayan ölü, kimsesiz olan, ölümünün fark edilmediği ölüdür. Nevşehir’de de görülen cenazenin ölünün evinin önünden geçirilmesi⁴⁵ bir nevi son helalleşmedir.

Nahçıvan’dan Çulfa ve Ordubat bölgesinden yapılmış ve sair bölgelerde de görülebilen inanç ve uygulamalara göre, genç veya yaşlı olmasına bakmaksızın şahsın giysileri yakınlarının gözünden uzak tutulur. Yastan **40 gün** sonra ölen şahsın en yakını olan bir bayan annesi, kızı veya kız kardeşi ölen şahsın giysilerini “**evden çıkarmak**” için hazırlarlar. Bunlardan eskimiş olanlar yakılır, yeni sayılanlar ise uzak yerlerden seçilmiş ihtiyaç sahiplerine verilir. Bu uygulama esnasında bayanlar “**edileyip**” ağlaşırlar. Bu esnada bayanların ağlaşması olur. Giysileri “edileyip”/edi deyip ağlamak”, boyuna qurban, partarları/giysisi teze/yeni qalan balam gibi “**edi**” deyip ağlamak ağıt, okşama gibi sözler söyleyerek ağlamaktır. Evlilik yapmamış kişilerin üzerine toy giysileri/gelinlikleri, damatlıkları atılır. Mezarlığa da öyle götürülür. Ölen kimsenin bayan veya erkek olması fark etmez. Onlar için honçalar tutulur/ ikram tepsisi hazırlanır, mezarlığa götürülür. Genç gelinlerin **aynası/gözü** mezarın baş taşına vurulup kırılır. **Düğün aynasının** mezarlığa götürülüp mezar taşına vurularak kırılmasındaki

anlam, düğün aynası kişinin bahtını ifade eder, ömrü yarıda kesilen **bahtı kara** gelmiş demektir. Eğer kişi, qeriblikde/gurbette ölmüşse, birisi o ölen kimseyi evine getirene kadar onun giysileri, eşyaları ortalığa, ortaya koyulup ağlaşırlar. Bu uygulama Azerbaycan’ın çeşitli bölgelerine göre de değişiklik gösterebilir⁴⁶.

Türk kültür- lü halklarda gelinlik bir simgedir. Güneydoğu Anadolu’da gelin murat almadan damat ölür ise ölünün yedisi çıkmadan gelinlik yakılmaz. Gelin ölünün sevgisine bağlılığın bir sonucu olarak yedisini beklemeden ölümün birinci gününde de gelinliğini yakar. Bu uygulama ölene, “emanetin sana sadık,” anlamında “mekânında rahat uyu” manasında mıdır?

Anadolu’da ağıtlar farklı isimler alabilmiştir. Karşıta **bayatı** ve **dil demek**, Sivas’ta **deme**, Adana’da **deset**, Malatya’da **deyiş**, Samsun’da **deyişet**, Doğansar’da **dil**, Kırşehir’de **lavik**, Burdur’da **ölgülü**, Muş’ta **sau**, Elazığ’da **sin**, Diyarbakır’da **sivan**, İçel ve Isparta’da **yakım**, Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla ve Ermenek’te **yas**, Akçabat’ta **deyiş** bunlardandır⁴⁷.

İslamiyet’ten evvel Türk kültüründe **sağu** olarak bilinen **ağıt**; Uygur Türkçesinde **jiga**, **haza**, Kırgız Türkçesinde **koşak**, Özbek Türkçesinde **marsiya**, Çağatayca’da **aylanmak**, **aymak**, Karay Türkçesinde **sıyıt**, Kırım Karayım Türkçesinde **yankı**, Kazak Türkçesinde **joktav** olarak geçmektedir⁴⁸.

Zonguldak’ın bazı yörelerinde cenaze kaldırıncı, tabut yan yan sürekli döner ise hızlı gidilmesi, yakında bir kimsenin daha öleceği şeklinde yorumlanır. Hızlı götürülmek istenilen cenazeden bir an önce toprağa kavuşmak istediği zira fazla günahı olmadığı şeklinde bir anlam çıkarılır.

Ölen şahıs evlenmemiş genç bir kız ise tabutuna **duvak** örtülür gömülürken ise tabutuna **al** bir

42

43 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s. 485.

44 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012.

45 Adem Öger, Turgay Kabak, (Editör), **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

46 Kaynak kişi: Mehseti İsmail, Nahçıvan Bilimler Akademisi Mitoloji Bölümü, Doçent.

47 Adem Öger (Editör), Seher Atmaca, **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 105–126.

48 İsmail Görkem, **Türk Edebiyatında Ağıtlar (İnceleme-Metin)**, Elazığ, 2005, s. 9; Adem Öger (Editör), **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 105–126.

kurdele bağlanır⁴⁹. Cenazenin üzerine geline veya genç kıza ait giysilerin örtülmesi Anadolu Türk kültür coğrafyasında Azerbaycan da olduğu gibi sık görülür.

Ölen şahsın giysilerinin yakınlarının gözünden irak tutulması, acılı aile fertlerinin bir an evvel toparlanmaları, acılarının tekrarlanmamasını sağlamak içindir. Bu uygulama Anadolu'nun hemen her yerinde Avanos kırsalında da böyledir. Edilemeğin İslami uygulamalarla da ortak yanları olduğu söylenebilir. İslam'da özellikle ölen kimsenin arkasından olumsuz konuşulmaz. Onun hayırları hasenatları, iyi yönleri anlatılır. Ölen şahsın bunları duyabileceği, toprağın haber götürebileceği inancı yaygındır. Mezarlığa yiyecek götürmek suretiyle ölü ruhunu mutlu etme inanç ve uygulaması batı Anadolu'nun bir kısım Alevî inançlı Müslüman Türkmenleri ve Varto, Tunceli bölgesi Zazaca konuşan Alevî inançlı Müslüman kesimde de vardır. Aras Vadisi'nin Şii-Caferî inançlı Müslüman Türk halkında ise biraz farklılıklarla **Ölü Bayramı** uygulaması yapılır. Yukarıda da değinildiği gibi bunlar ölen kişinin ruhunun tatmini kapsamında yapılmış uygulamalar olarak düşünülebilir. "Nahçıvanda Culfa bölgesinde evin erkeği ölürse, yasın **40. gününe** kadar onun ayakkabıları kapıda bekletilir. Böylece, sanki o evdeymiş gibi davranılır. Papağı askıdaysa ona da dokunulmaz o da öyle kalır. Yas töreni sonrası ayakkabıları ve papağı kaldırılır, götürülür".⁵⁰ Ayakkabı ve papak ile yapılan bu uygulama bize göre tamamen tul kapsamlı uygulamalardır.

Anadolu'nun birçok yerinde bu arada Avanos'ta ölen kimsenin ayakkabıları evin eşiği önüne konularak ölüm haberi verilmiş olunur. Bu ayakkabılar muhtaç biri tarafından alınıp götürülür.

Nahçıvan'ın Babek ilçesi Vayxır köyünde yas döneminde; **yüz yırtmak, başa toprak atmak, sine dövmek, giysiye bakıp ağlama** şeklindeki uygulamalar halen devam etmektedir. Esasen bu uygulamalar Nahçıvan genelinde görülebilen uy-

49 Sevtap Cüntay, Zonguldak İlinin Bazı Gelenek ve Göreneklere, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 1998.

50 Kaynak kişi: Mehseti İsmail, Nahçıvan Bilimler Akademisi Mitoloji Bölümü, Doçent.

gulamalarıdır⁵¹.

Bolu Mengen Merkezler köyünde bir kimse öldüğünde köyün kadınları, merhumun giysisini yatağın üzerine sererler ve bu elbiselerin karşısına geçerek ağıtlar okur ve ağlarlar. Bu elbiseler, kişinin sene-i devriyesine kadar saklanır, daha sonra ihtiyacı olan bir fakire verilir. Merhum gurbette ölmüşse atına **kara tül** takılır, at ahırdan çıkarılır, gurbette ölen merhumun ardından **7 gün** ağıt yakılır. Yine ölen kişi, bir avcı veya savaştan çıkmış bir gazi ise **silahı** ve silah **fişekleri** duvarın bir köşesine asılır⁵². Böylece hatırası canlı utularak ruhu şad edilmiş olunur.

Taşçılar köyü, Bolu'nun merkezine yaklaşık 25 km uzaklıkta bir yerleşim merkezindedir. Bolu'nun Taşçılar gibi bazı merkez köylerinde tul geleneğindeki kukla yapımının İslam'a uymadığını, onun **putçuluk** olduğunu inancı vardır. Bu köyde bir kişi öldüğünde ağıtçı kadınlar tarafından ölenin ardından ağıt yakılır, **40 gün** her gece ölenin ruhunun rahat etmesi için **Yasin** okunur, **helva** yapıp dağıtılır. Fakat şu nokta çok önemlidir, evin kapısına **al çaput** bağlanmışsa genç bir kadının öldüğünü, **kara çaput** bağlanmış ise bu renk genç bir erkeğin öldüğünü ifade eder⁵³.

Resim, maske, kukla, heykelin **put** anlayışı ile ilişkilendirdiği ve yasaklanmanın putperestliği önlemekten kaynaklandığı anlayışı Türk kültürü halklar arasında çok yaygındır. Keza ölen şahsın maddi bir şeye değil ruhunun Kur'an-ı Kerim'e muhtaç olduğu inancı yukarıda da açıklandığı gibi çok yaygındır. Kapılara asılan bez parçaları ile çevreye onların renklerine göre mesaj verme inanç ve uygulaması Azerbaycan Karaçilerinde de çok görülür⁵⁴.

Kazak ve Kırgızlarda bazı ailelerde eşi ölen ve dul kalan kadın eşinin ardından onun heykelini veya onu anımsatacak bir cismi evinin bir köşesine

51 Kaynak kişi: Mehseti İsmail, Nahçıvan Bilimler Akademisi Mitoloji Bölümü, Doçent.

52 Bu bilgi halk bilim araştırmacısı akademisyen Umut Erdoğan'ın arşivinden alınmıştır.

53 Bu bilgi halk bilim araştırmacısı akademisyen Umut Erdoğan'ın arşivinden alınmıştır.

54 Yaşar kalafat, **Dedem Korkut Yukarı Eller, Türk Kültürlü Halklarda Halk inançları V-VI**, Lalezar, Ankara, 2008 s. 75-98.

koyarak bir orada muhafaza eder ve bu bir taziye şekli olarak kabul edilir⁵⁵.

Türkoloji'ye ilgi duyan tasavvuf bilginlerine göre tul kelimesinin aslı Sirce "dûl" dur. Bir şeyin batması, yok olması, kaybolması, ölmesi anlamına gelir. Doğu Anadolu'da bulunmuş olan 10–15 cm boyundaki tumbul kadın heykelleri **Ana Tanrıça** olarak tanıtılmışlardır. Bunlar ailenin anası ölünce anayı anmak için yapılmış heykelciklerdir. Başlangıçta sadece ölen anneler için yapırlarken giderek erkekler için de yapılmaya başlanmıştı. Hz. Kış, bu heykelciklerin yapılmasına itiraz etmiş olsa da bu heykellerin yapımı devam etmiş, giderek puta tapıcılığın temelini teşkil etmiştir⁵⁶.

Bolu'nun Yukarıçamlı köyünde köyde bir kimse ölmüş ise **40 gün** her akşam yemek çıkarılır, komşuya dağıtılır. Yüksek sesle, figanla ağıt yakılmaz. Fakat genç biri, özellikle evlenmeden ölen bir gelin ve bir damatsa yas daha yoğun yaşanır. Gelinin tabutuna gelin duvağı **ters** konur, fotoğrafları varsa bu fotoğraf, duvara asılır. Daha yoğun bir yas süreci yaşanır, ağıtlar daha yüksek sesle, figanla yakılır. Bu gençlerin mezarlarına iki ayrı gülfidanı dikilir⁵⁷.

Ters motifi Türk kültürlü halklarda bir kült ve kod oluşturmuştur. Gidişatın ters dönmesi, olumsuzun olumluya dönüşmesi gibi bir içeriğe sahiptir. Çok geniş bir anlatım ve simge alanı vardır⁵⁸. Yağmurun yağması için at kafatası suya sokulurken, Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında tersi istenildiği zaman çok yağın yağmurun durması mesajı verilmek isteniyor ise goduk (sıpadan büyük eşek yavrusu) kafatası suya sokulur. Gelin duvağının tabuta konulduğu bilinirken ters konulmuş gelin duvağı uygulaması ile ilk defa karşılaşmıştır. Genç ölen kimselerin mezarlarına **gül fidanı** dikilmesi şeklindeki uygulama ile de ilk defa karşılaşmaktadır. Mem Zin türü aşk destanlarında kavu-

55 Kaynak kişiler: Harun Güngör, akademisyen, Yasin İpek, akademisyen.

56 Sabahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

57 Bu bilgi halk bilim araştırmacısı akademisyen Umut Erdoğan'ın arşivinden alınmıştır.

58 Yaşar Kalafat, "Türklerin Dinî Tarihi ve Türk Halk İnançlarında Ters Motifi", **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı Anı Kitabı**, Ankara, 1995, s. 297–307.

şamayan âşık çiftlerin mezarlarında kendiliğinden gül bittiğini mezarların arasında çıkan **dikenin** ise çiftlerin buluşmasını istemeyen kimseyi temsil ettiği anlatılır.

Amucalılar Bektaşî Türk toplumunda matem törenlerinde ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmek şeklinde bir yas uygulaması vardır⁵⁹. Savaş arifesi veya cirit gibi atlı yarışmalarda atın kuyruğunun örüldüğü, düğümlendiği, bağlandığı bilinmektedir. Kuyruğu kesilen at, yasta saçı yolunan kişiöğlü gibi o da yasa iştirak mi etmiş olmaktadır? Kesilen **at kuyruğu** saklanılıyor ise ve saklanma ile at hatırlanıp ölümünden duyulan acı tekrar yaşanıyor ise bu uygulama ile tul inancı muhtemelen ilişkilendirilebilir. **Baydara**, eski Türk inanç sisteminde mezara konulan içi doldurulmuş atlardı⁶⁰.

İslam Türk kültüründe ölenin ardında olumsuz söz söylememe ilkesi vardır. Taziyeye gelenler özellikle yas sahiplerini rahatlatacak sözler söylerlerken bu söylemlerin ölünün ruhunu da mutlu edeceğine inanılır. "**Ölünün ardından konuşulmaz**", "**toprak haber götürmesin**" denir. Ölünün kendisi ile ilgili söylenen ve yapılan her şeyden haberdar olduğu inancı vardır. Bunlar ölünün ruhunu teskin amaçlı uygulamalar olarak alınabilir. Mevtanın defninde, mezarına toprak atmak adeta ondan son helallik almak gibi bir uygulamadır. Cemaat, mezara toprak atmış olmak ister. Mezara **toprak** atmayan kimsenin ölen şahıs rüyasına gireceğine inanılır. Böylece ölen şahsın yaşayan yakınları ile ilişkisinin en azından bir süre daha devam ettiğini halk inançlarından hareketle izleyebildiğimiz söylenebilir.

Türkolog tasavvuf bilginlerine göre, ölen şahsın mertebesi büyük ise konuşulanlardan haberdar olabilir. Sıradan kimselerin ölmeleri hâlinde konuşulanları izleme imkânları yoktur⁶¹.

Gagavuz Eli ve Anadolu Türk kültür coğrafyasında ölen kimsenin ölmek üzere iken, öleceğini anlaması hâlinde anlatamadığı bazı isteklerini, özel anlatma şekilleri vardır. Gurbette bir beklediği

59 Kaynak kişi: Refik Engin, halk bilim uzmanı.

60 S. V. Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm Yas**, Ankara, 1971, s. 61–65.

61 Sabahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

olan kimsenin beklenileni gelememiş ise “**gözleri açık gitti**” denir. Bu tür ölümlerde hasreti çekilen kimsenin şahsi bir eşyası mesela gömleği ölmek üzere olan şahsın üzerine atılarak hasretinin giderildiğine inanılır ve onun gözleri böylece kapanır. Gözleri açık gitmeği bir nevi şaşkınlık felci olarak açıklayanlar da vardır⁶².

Ruhun devamlılığı inancını anlatan beden ölümünden sonra da ruhun bazı isteklerinin olduğu ve onların karşılanması gerektiği içerikli başka bulgular da vardır. Bunlardan bazıları; Gagavuzlarda ölüye giydirilmiş elbisenin cebine para konur. Sivas’ın bazı köylerinde ölü sevdiği elbiseleri ile gömülür. Mevsim kış ise, mezara yorgan ve yatak konulduğu da olur. Bu uygulama Tunceli Alevî Zazaları ve Kaz Dağı Türkmenlerinde de vardır⁶³. **Baydara**, yukarıda da açıklandığı gibi, eski Türk inanç sisteminde mezara konulan içi doldurulmuş atları⁶⁴. Yemeğe, içmeğe, ısınmaya ihtiyaç duyabileceği düşünülen ölünün ata da ihtiyacının olduğuna inanılmış olmalı.

Ölen şahsın bazı hâllerde yaşayanlarla ilişkisinin kesilmesinin istenilmesi gibi ölen şahsa duyulan hasretin önlenilmesi istenir ve bazı uygulamalar yapılır. Posof’ta, ölen kişinin bir yakını çok ağlıyor ve üzülüyorsa, ölen kişinin kabrinden birazcık toprak alınarak o kişinin elbisesinin cebine gizlice koyulur. Böylece acısının dineceğine inanılır⁶⁵. Bu uygulama Avanos ve çevresi gibi birçok yerde az çok farklarla uygulanır. **Ölü toprağının** soğuklu inancı ile ilgili olmalıdır.

Posof ve yakın çevresinde çocuğu ölmüş olan kadın, arife günü sabun ile uğraşmazmış. Burada ölmüş olan çocuğunun gözlerinin yanacağına inanılır⁶⁶.

Posof’tan tespiti yapılmış bu inançlardan bir kısmı Kars’ta da yaşamaktadır. “ölünün yüzü so-

ğuktur” şeklinde bir söz vardır. Ölen şahsın yüzünü yakınlarına göstererek hasretinin dinmesi istenir. Üzerine ölü toprağı serpilmiş kimsenin derin uykuya daldığına inanılır.

İkinci ile akşam namazı arası “**dar vakit**” olarak bilinir. Bu saatlerde birçok iş yapılmaz. Sarıkamış’ta lokmasını yutmakta zorluk çeken anne “sıladaki yavrusunun aç” olduğunu düşünür. Bazı yörelerde yemek yenirken elden lokma düşer ise “bir yerde karnı aç olan birisi var.” denir. Halk inançları bazı insanların ruhları arasında bir ilişki kurmuştur. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür.

Posof’ta mezar ziyaretinden sonra, arkaya bakılmadan gidilir. Bakıldığı takdirde, mezardaki kişinin özlem duyarak üzüleceğine inanılır⁶⁷. Kutsal kitaplardaki bir kısım anlatılarda da felaketten kaçılırken Peygamberler arkaya bakılmaması gerektiğini konusunda uyarıda bulunurlar. Uyarıya uymayanları helak oldukları gösterilir. Anadolu’da kutsal mekânlarla ilişkilendirilen bazı anlatılarda arkaya bakılması men edilmiştir.

Hortlama, ölen kimsenin ruhu ile yaşayanlar arasındaki bazı sorunlarla ilişkilendirilir. Gagavuz Türklerinde hortlama **obur** olarak bilinir. Hortlamanın önlenilmesi için ölü çarşafa sarıldıktan sonra iyice bağlanır. Konya Ereğli’de Cenazenin üzerinden **kedî** atlaması hâlinde ölen şahsın **hortlayacağına** inanılır⁶⁸. Kara kedinin tekin olmadığı inancı çok yaygındır. Görünmeyenlerle ilişkilendirilmiş kedilerle ilgili bir hayli inanç vardır. Hortlama inancı, kimlerin hangi hâllerde hortlayabilecekleri hortlamanın önlenmesi ve ondan korunma diğer Türk kültür bölgelerinde de bu arada Avanos bölgesinde de vardır⁶⁹. Bunlar, ruhun tatmini ve teskini içerikli uygulamalardır. Gagavuzlar ölü hortlamanın diye, hortlarsa evin yolunu bulup gelmesin diye onu kapıdan değil pencereden çıkarırlar. Muğla’da damat evinde ölen kayınpeder veya

62 Sabahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

63 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s 487.

64 S. V. Örnek **Anadolu Folklorunda Ölüm Yas**, Ankara, 1971, s. 61-65.

65 Kaynak kişi: Kaan Gündoğdu, gazeteci, halk bilim araştırmacısı.

66 Kaynak kişi: Kaan Gündoğdu, gazeteci, halk bilim araştırmacısı.

67 Kaynak kişi: Kaan Gündoğdu, gazeteci, halk bilim araştırmacısı.

68 Emel Baş, Konya Ereğli’sinde Bazı Gelenek ve Görenekler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 1998.

69 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s 487.

kayınvalide evin kapısından değil penceresinden dışarı çıkarılır. Anadolu'nun bazı yörelerinde cenaze mezarlığa götürülmeden evvel sokak aralarında dolaştırılır, cemaat mezarlığa gittiği yoldan değil başka bir yoldan evlerine döner, eve dönme işlemi doğrudan olmaz bir süre çevrede dolaşılır. Bütün bunlardan amaç hortlağın yolu öğrenmesinin önlenerek ondan korunmaktır. Orta Karadeniz bölgesinin bazı köylerinde ölünün ruhu herhangi bir evde saklı kalmasın diye köydeki bütün evlerin kapıları açık tutulur⁷⁰. Tasavvuf bilgili Türkologlara göre **hortlama** diye bir şey yoktur. Ölen kimse kötü, cehennemlik bir kimse ise, azılı cinler, şeytanlar, o kişinin şekline girer, hatta çok azılı olanlar iyilerin şekline bile girerler⁷¹.

Ölen kişi yaşlı ise evden çıkarıldıktan sonra, evde yatırıldığı yere **taş** koyulur. Böylece, "yerinde ağır ol" denilmiş olur. Ölen kişi evinden çıkarıldıktan sonra, ambardaki harolara (tahıl gözleri) bereketin gitmemesi için **taş** koyulur. Mezar ziyaretinden sonra, arkaya bakılmadan gidilir. Bakıldığı takdirde, mezardaki kişinin özlem duyarak üzüleceğine inanılır⁷².

Eski Türkler ölümlerini, onların hortlayabilecek ruhlarından korunmak için pınar ayaklarına ve akarsu yataklarına gömerlerdi⁷³. Ölen kimsenin hortlayabilecek ruhundan korunma inancı Orta Asya kabilelerinden Urenhalar'da da vardı. Onlar da cenazelerini Gagavuzlar da olduğu gibi kapıdan değil pencereden çıkarırlardı.

Isparta Gelendost yöresinde ölünün insanları bilhassa çocukları basacağına inanılır. Önlem olarak ölü evinde **üzerlik** yakılır. Ölünün ve evdeki diğer istenmeyen ruhların evden uzaklaştırılması için cenaze çıkarken ev süpürülür onun ardı sıra **oklava** ve **bıçak** türü şeyler atılır, cenaze yikanırken üzerinde oklava kırılması ölüm olayının arkasının kesilmesi içindir. Cenazeden dönen kimsenin evine gelmeden el yüz yıkaması cenazeden bulaş-

70 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012, s. 488.

71 Sebahattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

72 Kaynak kişi: Kaan Gündoğdu, gazeteci, halk bilim araştırmacısı.

73 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010, s. 108.

mış olan herhangi bir şeyden sıyrılmak amaçlıdır.

Horsunlu'da kefenin ikinci katına **buhur** ve **çörek otu** konulur⁷⁴. Cenazenin bulunduğu odaya, cenaze çıkıncaya kadar **soğan** ve **un** konur ve bunlar sonra bir fakire verilirler⁷⁵. Soğan ve sarımsağın görünmeyen kem güçlere karşı etkili olduğu inancı yaygındır⁷⁶.

Cenazenin basabileceği inancı doğu Anadolu Türk kültür coğrafyasında da vardır. Cenaze, kırklı anne ve bebeği de basabilir. Cenaze geçerken bu durumda olan anne ve bebeğine gösterilmez. Cenazeden gelen kimse yıkanmadan kırklıkların yanına sokulmaz.

Kars'ın bazı kesimlerinde cenaze evinde tek çay ikram edilir. Ölümün devam etmemesi için başka uygulamalar da yapılır. Üzerliğin görünmeyen fenalıklara karşı koruyucu ve onların zararlarından kurtarıcı özelliği olduğu inancı Türk kültürlü halklarda çok yaygındır⁷⁷. Keza evin süpürülme şekli, günü ve günün saati ile ilgili inançlar da oldukça yaygındır⁷⁸. Üzerlik uygulaması Avonos ve çevresinde de bilinir. Oklava ve bıçak etrafında oluşmuş inançlar bilinirken bunların ölünün ardından kırıldıkları tespiti ile ilk defa karşılaşılmaktadır.

Ölünün bıraktığı eşyalarıyla geride kalanları tedirgin edeceği korkusu vardır. Ölünün gözünün arkada kalmaması için onun en yeni elbiseleri tabutunun üzerine koyulur. Bu yörede ölen şahsın eşyalarının fakirlere verilmesi veya yakılması hayır işleme içerikli olduğu kadar ölünün evinden soğutulması amaçlıdır. Ölünün sık ziyaret edilmesinin onu memnun edeceği inancı vardır.

Ölü evinde ışık yakılmasının sebebine dair getirilen bir izahta da ölü evine **40 gün** girmek isteyen ruhlar vardır. Evi bu ruhlardan korumak için

74 Ayşe Özcan, Horsunlu Yöresinin Gelenek ve Göreneklere, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Ankara, 2013.

75 Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Beslenme**, Ankara, 2012, Berikan Yayınları, 179-195.

76 Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Beslenme**, Berikan Yayınları, Ankara, 2012, 179-193.

77 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan Yayınları, Ankara, 2012, s. 488.

78 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları 1**, Berikan Yayınları, Ankara, 2009 s.43-55.

40 gün **ışık** yakılır⁷⁹. Nevşehir çevresinde ölünün **3 gün** evine gelebileceğine inanılır ve evin, odasının ışıkları bu süre zarfında yanık bırakılır⁸⁰.

Konya Ereğlisi'ndeki bazı inançlara göre, cenazeden dönen kimse evine girmeden evvel ilkin ahıra girer. Erkek çocuğu doğduğu zaman kapı kenarına **tezek** yapıştırılır⁸¹. Cenazeden dönünce ilkin ahıra girilmek istenmesi ve erkek çocuk dünyaya gelince kapı kenarına tezek yapıştırılmak istenmesi bize kara iyelerden korunma yöntemi olabileceğini düşündürüyor. Zira Kazakistan'da erkek çocuk 7 veya 9 gibi belirli bir yaşa gelinceye kadar ona Tezekbay, Bokbay gibi çirkin isimler konulduğunu, keza Doğu Anadolu ve Uluğ Türkistan'ın bazı bölgelerinde Saç Toyunda erkek çocuğun saçı tezekle tartılır ve fakire ağırlığınca para verilir. Erzurum sözlü kültüründe iyi yürekli görünmek isteyen samimiyetsiz kimseler veya iç çamaşırı kirli iken dış giysisi şık olan kimseler için "içi tezek, dışı bezek" denir.

Konya Ereğli'de ölü defnedilmeden önce yedi küçük **taşa Kevser Suresi** okunur, sonra bir avuç toprağa **Yasin Suresi** okunup tabutunun altına konulur⁸². Bu uygulama da mevtayı sorgu sual meleklerinin huzuruna donanımlı göndermek amaçlı olmalı. Bu uygulamayı hatırlatan başka uygulamalar da vardır.

Ölenler ile yaşayanlar arasındaki ruh ilişkisi muhakkak hortlama şeklinde olmaz. Hortlama daha ziyade yerini bulamamış, yerinde rahat olamamış sorunu olan ruhlar için söz konusu edilir. Rüyasında ölmüş bir yakını gören kimse onun ruhu için hayır işler bu hâl hangi dine mensup olursa olsun bütün Türklerin ortak inanç özelliklerindedir. Böyle hâllerde insanlara veya hayvanlara **hayır işlenir**, kuran okunup rüyada görünen

79 Görkem Demir, Isparta Gelendost Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 2010.

80 Adem Öger (Editör), Turgay Kabak, **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

81 Emel Baş, Konya Ereğlisi'nde Bazı Gelenek ve Görenekler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 1998.

82 Emel Baş, Konya Ereğlisi'nde Bazı Gelenek ve Görenekler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 1998.

ölünün ruhuna gönderilir. Esasen ölülerin hayırına yapılan her hayırlı iş onların ruhları için yapılmış olur. Ölümün sonunda yapılan 3, 5, 7, 9, yarı kırk, kırk, elli iki, seneyi devriye amaç içeriği bu olan uygulamalardır. Denizli'de cenazenin ardından verilen helvaya **ruh helvası** denir. Ruh helvasının aynı amaçla yapılan **şemyek-Kilis, ölü çöreği** veya **köncülü-Maraş, meyve-Kars, acı ekmek-Posof, lokma-İçel**'den farkı yoktur⁸³. Bektaşî inançlı Amucalular Türk boylarında ise ölenin ardından kırk gün ev halkı ve yakınları **lokma (kolaç)** dağıtırlar. Yağda pişirilen bu lokmaların kokusunun mevtaya ulaşacağı hatta mevta tarafından duyulduğuna inanılır. Bunlar ruhu mutlu etme uygulamalarıdır. Mezarlıkta mevtanın saklanması/defni için mezar kazanlara vefat edenin evinden bir **horoz** pişirilip yanında **ekmek, tuz** ve **irmik helvası** gönderilir. Burada bulunan herkes davet edilir. Bir kaç lokma almak gelenektendir. Bu türden uygulamalardan olarak, ölmüşlerinin canı için fakir fukaraya veya her hangi bir komşuya **un** ve **tuz** verilir. Bu kişinin zengin veya fakir olması önemli değildir. Bunu kime götürse o alır ve "Allah kabul etsin ölmüşlerinin canına, ruhuna deşsin" der. Tuzun, geçmişlerin ruhları için olduğu gibi başka inanç fonksiyonları da vardır. **Sofra duasından** sonra yemeğe önce **tuz** ile başlanır, bitişte de tuzla son verilir. Bunun hakkında hadisler olduğu söylenir⁸⁴. Okunan Kur'an-ı Kerimler ölmüşlerin ruhuna gönderilir. Türkoloji konularına ilgi duyan bir kısım tasavvuf ehli helva ile hayır işlemiş olmayı uygun bulmakta hatta helvanın hafif yakılmasını önermektedirler⁸⁵. Amaç kokunun çıkmasını sağlamak olmalı.

Konya Ereğlisi'nde, ölen şahıs defin için biraz bekletilecek olur ise eline **kına** yakılır. Aydın yöresinde ölen bayanın sağ eline **kına** yakılır. Barak Türkmenleri de ölmek üzere olan kadının ellerine **kına** yakarlar⁸⁶.

83 S. V. Örnek **Anadolu Folklorunda Ölüm Yas**, Ankara, 1971, s. 61–65.

84 Kaynak kişi: Refik Engin, halk bilim uzmanı.

85 Sebhattin Güngör, **Tasavvuf Mektupları**, Burhaniye, 2014.

86 Özlem Andaç Şahin, Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç, Âdet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi

Anadolu genelinde mevlitlerde, mevlidi okuyan hocanın önüne **su** ile birlikte bir tabak içerisinde **tuz** de konur. Bu tuz **okunmuş tuz** olarak tanımlanır ve manevi değeri yüksek olarak bilinir. Bazı yörelerde imam nikâhını kıyan hocanın da önüne tuz koyulur.

Nevşehir ve yakın çevresinde, yavaş büyüyen çocuğun daha hızlı büyümesi için onun **ölü suyu** ile yıkandığı olur⁸⁷.

Konya Ereğli’de kişi öldüğünde defnedilinceye kadar **su** içilmez. Ölen kişinin evindeki bütün sular dökülür. Böylece ölen kişinin temizlendiğine inanılır. Ölünün ardından onun **su**yunun kaynatıldığı **kazanın** altında **çıra** yakılır. Mezara ilk toprağı en yakını atar. Evden getirilmiş **toprak** ve **su** mezarın üzerine dökülür⁸⁸. Ters çevrilen kazanın altında çıra ve mum yakma uygulaması Nevşehir yöresinde de vardır⁸⁹.

Nevşehir ve çevresinde cenazenin çıktığı evdeki sular, Konya’da ve daha birçok yerde olduğu gibi boşaltılır.

Aydın-Horsunlu yöresinde, ölünün ağzına pamukla zemzem suyu verilir. Yıkayan kimse suyu tekbir alarak döker. **Kazana** kap sokulmaz tenekedeki su, başından başlanarak ayakucuna doğru dökülür⁹⁰. Barak Türkmenlerinde, yakın geçmişe kadar tenişir tahtasının yerine odanın kapısı çıkarılır kullanılmış, eğer ölen kişi çocuk ise arpa ve buğday saplarını ezmeğe yarayan “**gencer tahtası**” tenişir tahtası olarak kullanılır, bunun üzerine “**salaca**” denilen döşek kullanılmış. Ölü için su ısıtmakta “**don kazanı**” denilen kazan kullanılır⁹¹.

Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Kasım 2006.

87 Adem Öger, Turgay Kabak, (Editör), **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

88 Emel Baş, Konya Ereğlisi’nde Bazı Gelenek ve Görenekler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Ankara, 1998.

89 Adem Öger (Editör), Turgay Kabak, **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

90 Ayşe Özcan, Horsunlu Yöresinin Gelenek ve Görenekleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Ankara, 2013.

91 Özlem Andaç Şahin, Gaziantep’te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç, Âdet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Kasım 2006.

Nevşehir yöresinde ölünün yıkandığı kazanın devrilmesi hâlinde o evden başka bir ölünün daha çıkabileceğine inanılır⁹². Mezarın sık sık sulanmasının ölünün hayrına olduğu inancı bu yörede de vardır. Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu’da bu suların cehennem ateşini söndürdüğü inancı yaygındır.

Altaylarda ölünün yedinci ve kırkıncı ve sene-i devriyesinde verilen yemeğe **heyrat** denir. Heyrat veya hayrat Afganistan, Azerbaycan, Kuzey Irak, Anadolu’da hayır hasenatın aynı zamanda genel adıdır. Türk kültürlü halklardaki insan ruhu, ölen şahsın ruhu inancı, onların eski inanç sistemlerinin bir dönemi veya bir boyutu olan her şeyin ruhunun olduğu inancının aynı zamanda bir devamı niteliğindedir.

Sonuç

Türk kültürlü halkların halk inançlarında sahipsiz ölmüş olmak;

“Sesin sesine gider

Döner tersine gider

Orda bir garip ölmüş

Kuşlar yasına gider

sılada ölmüş olmak;

“Bağlansızın bağıni

Yel atar yaprağını

Garip yerde ölenin

Kim atar toprağını

yasına katılmanın olmaması;

“Anam yok ki gözünden yaş döke

Bacın yok ki saçından saç söke

Kardaşım yok ki mezarıma taş dike

Hâli yaman olur sılada garibin”

anonim şiirlerinde dile getirildiği gibi pek istenilmez.

Ölüm sonrası ritüellerden olan tulun bazen ruh, bazen nefis ve bazen de atalar-kışioğlu kültü bağlantılı olarak, Avanos yöresi örnekleri ile de muhtelif uygulama biçimlerini izleyebiliyoruz.

Halk inançlarında, kökü kadim dönemlere ulaşan bu kült, Anadolu Türk kültür coğrafyasının farklı kesimleri arasında olduğu gibi, genel Türk kültür coğrafyasında da bir kültür köprüsü oluşturduğunu görüyoruz.

92 Adem Öger, Turgay Kabak, (Editör), **Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları 1**, Nevşehir, 2011, s. 55–57.

SOYADI, Adı; Yazı Başlığı, Sayı:Sayfa.

ADİBEŞ, Mahir; Kurşun Kalemli Şair, 448:8.

ADİBEŞ, Mahir; Tanıtım: İki Kuş, 452:33.

AĞAR, Şemsettin (Dervişoğlu); Hasretinden Bitiyorum (Şiir), 451:9.

AKÇA, Sündüs Arslan; Şebingülü (Şiir), 445:27.

AKMAN, Eyüp; Âşık Sümmânî'nin Torunu Âşık Hüseyin Yazıcı (Sümmânioğlu) ile Bir Sohbet, 449:10.

AKYÜZ, Mazlum; Mübtela (Şiir), 455:26.

ALKAÇ, Nurullah; Edebiyyât-ı Kadîmenin Tâife-i Nisvası: Osmanlı Kadın Şaireleri, 445:30.

ALPTEKİN, Ali Berat; Deli Dumrul Hikâyesinin Rodop Varyantı Üzerine, 454:1.

ALPTEKİN, Ali Berat; Yüzüncü Yılında Sarıkamış Harekâtının Beklenmeyen Düşmanları: Soğuk, Bit, Tifüsün Türk Halk Şiirine Yansıması, 446:4.

ANADOLU ÂŞIKLARI VE OZANLARI GRUBU; Neşat Ertaş (Atışma-1), 455:9.

Âşık SAFAÎ; Kurtar Beni (Şiir), 445:30.

ATILGAN, Halil; Bahçemizin Gülü: Gönlümüzün Bülbülü Karacaoğlan, 446:12.

ATILGAN, Halil; Deste Deste Dertli Çilekeş Âşık Ferahi, 450:6.

ATILGAN, Halil; Tahtacı Ozan Âşık Talibi, 448:12.

AYDIN, Nurullah; Türk Milletine Tuzak, 453:9.

AYKURT, Mehmet; Dünden Bu Güne (Şiir), 453:13.

BAKIRCI, Nedim; Türk Masalları Üzerine, 455:10.

BARIŞ, Rabia; Şehit Düşer Mehmet'im (Şiir), 455:24.

BAŞ, Mehmet Şükrü; Dün Geceden Kalan Bir Şiir, 449:14.

BAŞ, Osman; Delitay (Şiir), 453:7.

BOZKURT, Muhsin; Çağdaşlaşma, 448:28.

BOZKURT, Muhsin; İki Tür Eser, 450:28.

BOZKURT, Muhsin; Millî Birliğin Önemi, 4449:15.

BOZKURT, Muhsin; Öğretmen Olma Hikâyem, 455:27.

BOZKURT, Muhsin; Ölümü Öldürmek (Şiir), 446:24.,

BULUT, M. Şener; İsa Yusuf Alptekin'in Elazığ

Ziyareti, 452:13.

CANALAN, Hıdır; İnsanım (Şiir), 455:20.

COŞKUN, Hasan; Cumhuriyet Döneminde Yetişmiş Altınyaylalı Şairler, 450:24.

ÇAĞIRAN, Önder; Bir Tuhaf Soru Sandım (Şiir), 451:32.

ÇAĞIRAN, Önder; Çağçağ (Şiir), 449:3.

ÇAĞIRAN, Önder; Çile Çiseleten Yağmur (Şiir), 450:5.

ÇAĞIRAN, Önder; Eski Anadolu Türkçesinden Yeni Tespit Edilen Kelimeler, 447:27.

ÇAĞIRAN, Önder; Gardaşım (Şiir), 453:17.

ÇAĞIRAN, Önder; Geç Bulunan Huzûr (Şiir), 448:4.

ÇAĞIRAN, Önder; Hasret Çıkmazı (Şiir), 455:18.

ÇAĞIRAN, Önder; İvriz Çayı (Şiir), 452:24.

ÇAĞIRAN, Önder; Kendi Nefsime (Şiir), 454:28.

ÇAĞIRAN, Önder; Sevgi (Şiir), 446:9.

ÇAĞIRAN, Önder; Şeyh Şa'ban-ı Veli Müzesinde Bulunan Tefsirli Kur'an Meali Üzerine, 445:2.

ÇAĞIRAN, Önder; Kanayan Kubbe (Şiir), 456:6.

ÇAĞLAR, Nevzat; Yel Yelemeç Oyunu, 450:10.

ÇALIŞKAN, C.; Şehid Cenazesini mi Yoksa Naaşını mı Denilmeli?, 454:31.

ÇELİK, Erkan; Âşık Rüstem Alyansoğlu (1939-1981), 452:9.

ÇELİK, Erkan; Şenlik Diyarından Âşık İsmail Uzunkaya (Seyyati), 454:18.

ÇELİK, Erkan; Kars Yöresi Âşıklarının Dilinde At Destanı ve "At Üstü Havası", 456:10.

ÇELİK, Hatice; Behçet Necatigil'in «Üç Beş Damla Denize» Adlı Şiirindeki «Her Şey», 445:28.

ÇİÇEK, Ahmet; Size Osmanlıcadan Diyeceklerim Var, 447:17.

ÇOLAK, Faruk; Seyrânî ile İlgili Bazı Bilgiler ve Seyrânî'nin Bilinmeyen Bir Şiiri, 454:29.

DEMİRAY, Erdinç; Ahıska Türkleri Bağlamında Coğrafya, Vatan ve Dil, 455:21.

DEMİRAY, M. Güner; Atasözü, Deyim ve Sözcük Derlemelerim, 446:30.

DİREKÇİ, Bekir; GÜLMEZ, Mevlüt; [Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı] Robert DANKOFF (Çe-

- viri), 447:11.
- ELGEREN, Fatma Şükran; Cahit Sıtkı Tarancı'nın "İnsanoğlu" Şiirinin Rus Biçimliği Penceresinden Yeniden Okunması, 446:25.
- ERDOĞAN, Umut; Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'yu Anmak, 446:22.
- ERKUL, Râsih; Klâsik Türk Şiirinde Perde Gazelleri, 453:27.
- GERÇEL, Âlim; Söz Baş: Erciyes Dergisi, 445:1.
- GÖDE, Kemal; Dünden Bugüne Türk Tarih ve Halk Kültüründe Hz. Muhammed (S.A.V.), 448:1.
- GÖDE, Kemal; Kayseri'yi Başkent Seçen Uygur Türkleri, 450:1.
- GÖKBULUT, Zübeyde (GELİN); Ahi Evran-ı Veli (Şiir) 451:20.
- GÖKBULUT, Zübeyde (GELİN); Bir Ulu Kişi: Yunus Emre (Şiir), 454:9.
- GÖKBULUT, Zübeyde (GELİN); Mahşerimsi Bir Teleş (Şiir), 453:26.
- GÖKBULUT, Zübeyde (GELİN); Söyleyin Hakları Helâl mi Bize? (Şiir), 449:9.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Atatürk'ün Kültür Anlayışı, 449:4.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Şark Meselesi Üzerine, 447:7.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Türk Dünyası ve Atsız, 448:5.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Türk Ocaklarının Millî Mücadeledeki Yeri, 451:10.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Türk Tarihi Üzerine Düşünceler, 453:1.
- GÖMEÇ, Saadettin Yağmur; Türkiye ve Rusya Münasebetleri Üzerine, 454:4.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza; Alanya'dan Derlenen Doğum Âdetleri, 447:21.
- GÜLER, Abdülkadir; Ben Bir Köyün Öğretmeniyim (Şiir), 448:22.
- GÜLER, Abdülkadir; Erciyes (Şiir) 447:26.
- GÜLER, Abdülkadir; İsmail Özmel ve Eserleri Üzerine Bazı Düşünceler, 455:30.
- GÜLER, Abdülkadir; Kahramanmaraşlı Şairlere Merhaba, 454:25.
- GÜLER, Abdülkadir; Şair Feyzi Halıcı'nın Şiir Dünyasına Bir Yaklaşım, 450:15.
- GÜNDOĞDU, Şevket Kaan; Ahıska Türklerinde Mutfak Araç Gereçleri, 451:28.
- HACIMUSALI, Oktay; Anadolu'da Xarıbülbül Sevdalı Bir Şair, 453:7.
- İPEK, Semih; Abay Kunanbayulu, 453:10.
- İPEK, Semih; Gümüşhane'deki Bazı Köy Adlarıyla İlgili Görüşler, 450:8.
- KALAFAT, Yaşar; Karşılaştırmalı Bingöl Çapakçur Dımilli Halk İnançları, 448:23.
- KALAFAT, Yaşar; Lâdik (Samsun) Salurlarında Karşılaştırmalı Halk İnançları, 449:12.
- KALAFAT, Yaşar; Tul İnanç-Geleneğinin Arkaik Dönemden Günümüze Görüldüğü Hâller ve Avanos Halk İnançlarındaki Yansımaları, 456:19.
- KAYASANDIK, Ahmet; Üniversiteye Yeni Başlayanlara İlk Ders, 453:13.
- KAYASANDIK, Ahmet; Erciyes Dergisi 2015 Yılı Dizini, 456:31.
- KELEŞTİMUR, Bedrettin; Anadolu Yüreği, 450:18.
- KELEŞTİMUR, Bedrettin; Bizim Kültürümüzde İsim Verme, 455:29.
- KELEŞTİMUR, Bedrettin; Malazgirt'ten Harput'al, 454:23.
- KESKİN, Mustafa; Çanakkale Kara Muharebelerinin 100. Yıldönümüdür, 452:1.
- KESKİN, Mustafa; Kıbrıs Barış Harekâtının 41. Yıldönümü Münasebetiyle, 454:10.
- KESKİN, Mustafa; Kostantiniyye'nin İstanbul Oluşu, 451:15.
- KESKİN, Mustafa; 1071'den 2071'e Anadolu'nun Serecamına Dair, 456:1.
- KIRBAŞ, Gonca; Ölüm Hakkında, 446:20.
- KÖK, Arzu; Yaşasın Cumhuriyet, 454:27.
- KUKUL, M. Halistin; 'Millet' Kelimesiyle Yapılmış Birkaç 'Terkip' Hakkında Sosyo- P(i)sikolojik Bir Analiz, 448:19.
- KUKUL, M. Halistin; İsa Yusuf Alptekin'i Hatırlarken, 446:10.
- KUKUL, M. Halistin; Kıskaçtaki Güzel Türkçe, 449:22.
- KUKUL, M. Halistin; Oktay Sinanoğlu, 451:19.
- KÜRÜM, Esra; Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-5:

- Aşk Prensesleri de Öldürür, 445:18.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Bir İlber Ortaylı Kitabı: “Zaman Kaybolmaz”, 450:32.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Gidenler Geri Dönmez, Baba Hakkı Ödenmez..., 452:32.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Hata Raporu (Şiir) 447:20.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Hikâyeci Emir Kalkan’ın Ardından, 453:21.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Kelâm-ı Teessür (Şiir), 449:21.
- MALKOÇ, Ali Rıza; Ölmeden Önce (Şiir), 450:23.
- MALKOÇ, M. Nihat; Sessizliğin Gür Sesi (Şiir), 456:9.
- NACAR, Mehmet; Kutlu Sevda (Şiir), 454:23.
- NACAR, Mehmet; Yalancı (Şiir), 455:28.
- NİĞDELİOĞLU, Gamze; Türkistan (Şiir), 445:12.
- OĞUZBAŞARAN, Bekir; Biz Kimiz? (Şiir), 453:13.
- ÖNAL, Ülkü; Melikşah Masalı, 455:19.
- ÖNAL, Ülkü; Yeşil Tabut, 453:15.
- RAMAZANOV, Qaşqay; Savaş Muhabirliğinin Tarihi ve Bu Tür Gazeteciliğin Çağdaş Sorunları, 451:21.
- SAKAOĞLU, Saim; Behçet Necatigil’in Eflatun Cem Güney’i Nasıl “Ömer Faruk Toprak”laştı?, 446:1.
- SAKAOĞLU, Saim; Meşhur İntihaller: 4 Yerli Yabancı İntihallerden Seçmeler, 449:1.
- SAKAOĞLU, Saim; Meşhur İntihaller: 5 Dedikodudan Gerçeğe... Her Hind, Hindistan Değildir, 451:1.
- SAKAOĞLU, Saim; Meşhur İntihaller: 6 İntihale Nasıl Başlıyorlar?, 453:18.
- SAMEDOV, Vüqar; XI. Yüzyılın İkinci Yarısında Azerbaycan Şeddadiler Devletinin Büyük Selçuklu Devleti ile Siyasi İlişkileri, 452:3.
- SATOĞLU, Abdullah; Millî Mücadele Kahramanlarından Kayserili Şehit Miralay Nâzım Bey (1887-1921), 453:24.
- SATOĞLU, Abdullah; Osman Yüksel Serdengeçti, 456:7.
- SELÇUK, Semra A., SÖNMEZ, Filiz; Bir Sınır Ögesi Olarak ‘Koridor’ ve Kayseri Konutundaki Gelişim Serüveni: 1935-1970, 449:24.
- SEVER, Mustafa; Ahmed-i Yesevi’nin Hikmetlerinde Aşk, 447:1.
- SOMAKÇI, Pınar; Türklerde Müzikle Tedavi, 445:7.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; Farkına Varamadığımız İlim Adamı Prof. Dr. Celal Kırca, 454:13.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; Fazıl Ahmet Bahadır’ın Şiiri, 447:18.
- SUSUZ, Şakir; Öyle Bir Vatan ki (Şiir), 454:12.
- SUSUZ, Şakir; Yıldızlar Peşinde (Şiir), 453:10.
- ŞAHİN, Mehmet; Yazımızı Değiştirdiler Bir Gecede Câhil (!) Kaldık, 455:1.
- TAN, Nail; Bir Halk Şairi Nasıl İncelenmeli?, 451:31.
- TOPCU, Seval; Üstün Yetenekli Öğrencilerin Tarih Kavramına Yönelik Metaforik Algıları, 452:25.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Asiye’nin Evi, 455:25.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Görselde Kalan Batılılaşma, 448:30.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Piramitlerden Rezidanslara, 450:31.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; Ters Köşeye Yatan Dindarlar, 454:28.
- UFUK, Harika; Hayata Güzel Bakmak, 455:24.
- UFUK, Harika; Melekler Şehidimdir (Şiir), 447:16.
- UFUK, Harika; Merhaba Hayat (Şiir), 448:7.
- UFUK, Harika; Sensin Türkiye’ym (Şiir), 446:21.
- UFUK, Harika; Şehit Ağacı (Şiir), 453:23.
- UFUK, Harika; Şehitler Ölmez, 454:17.
- UFUK, Harika; Yarınlarda Yaşamak, 450:30.
- UFUK, Harika; Et Ekmeğin Üstünde, 456:18.
- YALÇINKAYA, Ahmet; Karadeniz (Şiir), 453:23.
- YANIK, Mesut İlkay; Akan Kanlarımız Döndü Denize (Şiir), 446:11.
- YANIK, Mesut İlkay; Ant (Şiir), 449:32.
- YANIK, Mesut İlkay; Dün... Bugün... Yarın... (Şiir), 451:18.
- YANIK, Mesut İlkay; Er Şiiri (Şiir), 447:6.
- YANIK, Mesut İlkay; Kocamış Kartal (Şiir), 454:16.
- YANIK, Mesut İlkay; Sayha (Şiir), 455:18.
- YANIK, Mesut İlkay; Vatan (Şiir), 448:18.
- YANIK, Mesut İlkay; Gün Açarken (Şiir), 456:17.
- YAQUB, Zelimxan; Çanaqqala Dastanı (Şiir), 450:20.
- YARDIMCI, Mehmet; Turhal’da Âşık Semâ’inin Evinde Davut Sularî ile Son Sohbet, 445:13.
- YIĞMATEPE, Suat; Aşk Bu Olmalı (Şiir), 445:6.,
- YILMAZ, R. Mithat; Tanıtım: Şair Öldürmek Kolay “Öldürülen 101 Şair”, 448:31.